

MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

LARISA CUZNEȚOV

**PEDAGOGIA
ȘI PSIHOLOGIA FAMILIEI**

SUPORT DE CURS

Chișinău, 2014

CZU 37.018 /

C-97

Aprobat pentru editare de Senatul UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Recenzenți:

Carolina Platon, dr. hab., prof. univ., USM

Carolina Calaraș, dr., conf. UPS „I. Creangă” din Chișinău

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Cuznețov Larisa. Pedagogia familiei. Suport de curs. Univ. Ped. De Stat „I. Creangă” din Chișinău. Chișinău: Primex-Com S.R.L., 2013. – 77 p.

Bibliogr. p.75-76 (30 tit.)

ISBN 978-9975-4253-8-4

200 ex.

© Larisa Cuznețov

ISBN 978-9975-4253-8-4

CUPRINS

INTRODUCERE	4
Tema 1. PROBLEME INTRODUCTIVE. FAMILIA DIN PERSPECTIVĂ SOCIOPSIHOPEDAGOGICĂ	6
Tema 2. FAMILIA: AUTOCUNOAȘTEREA, DRAGOSTEA CONJUGALĂ ȘI PROIECTAREA PERSPECTIVELOR VIEȚII	18
Tema 3. ETHOSUL PEDAGOGIC AL FAMILIEI: CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE PENTRU FAMILIE	27
Tema 4. DINAMICA DEZVOLTĂRII ȘI FUNCȚIONĂRII CUPLULUI ȘI A FAMILIEI	35
Tema 5. CLIMATUL MORAL ȘI PSIHOLOGIC AL FAMILIEI ÎN CONTEXTUL DEMOCRATIZĂRII RELAȚIILOR INTRAFAMILIALE	45
Tema 6. CULTURA TOLERANȚEI ÎN CADRUL FAMILIEI ȘI ARTA DIRIJĂRII CONFLICTELOR FAMILIALE	53
Tema 7. FAMILIA ȘI COPIII. OPTIMUL FAMILIAL ȘI FORMAREA PERSO- NALITĂȚII COPILULUI	61
Tema 8. EDUCAȚIA PENTRU FAMILIE ÎN PLANUL EDUCATIV FORMAL- NONFORMAL-INFORMAL	69
BIBLIOGRAFIE	75

INTRODUCERE

Importanța familiei în formarea și devenirea personalității umane este incontestabilă. *Cei șapte ani de acasă* își lasă amprenta pentru toată viața omului, deschizându-i calea spre producerea sinelui prin interiorizarea valorilor familiale, valorilor naționale și a celor general-umane. Familia ne învață a iubi, a prieteni, a colabora, a munci, a crea frumosul, a perpetua tradițiile spiritualității, eticii și moralei creștine. În familie copilul învață a fi om, personalitate, un bun soț sau o bună soție, un părinte eficient și un bunic sau bunică înțeleaptă.

În esență familia constituie pilonul de bază al promovării valorilor umane și culturii societății.

Antropologul britanic **John D. Unwin** a efectuat un șir de cercetări profunde privind apariția, dezvoltarea și dispariția a 80 de civilizații pe parcursul a 4 mii de ani. El a descoperit un fenomen interesant pe care-l consideră legitate. În toate civilizațiile se debuta cu un ansamblu de norme morale conservatoare, familia având un rol central în consolidarea acestora.

Mai apoi, afectată de poluarea și liberalizarea valorilor, familia pierde din statutul ei de odinioară, iar civilizația intra într-un declin care accelera dispariția ei [Apud 9].

Sondajul realizat recent în rândurile adolescenților, tinerilor (15-25 ani) și a familiștilor debutanți a demonstrat că 92% din subiecții investigați au plasat *familia* printre primele trei valori importante pentru ei. Familia ca valoare a concurat cu *sănătatea* și *profesia*, iar 83% din subiecți susțin necesitatea studierii disciplinelor sau cursurilor ce țin de problematica vieții de familie, etica și psihologia relațiilor familiale.

Un viitor specialist cu studii universitare/licență sau masterat (fie pedagog, medic, psiholog, inginer etc.) și cetățean al statului nostru,

trebuie să fie apt să-și întemeieze și dirijeze o familie durabilă, să-și educe copiii în conformitate cu valorile autentice și să promoveze cunoștințele în domeniul eticii, psihologiei și pedagogiei familiale.

Programul de masterat *Consilierea și educația familiei* este unul complex, prospectiv, axat pe pregătirea specialiștilor în domeniul consilierii familiei, adulților și copiilor, în situații dificile, de criză, la fel, are ca scop promovarea valorilor fundamentale, naționale și familiale.

Oportunitatea studierii cursului *Pedagogia și Psihologia familiei* ține de problematica familiei și rezultă din necesitatea formării atitudinilor pro-familie și a competențelor de consiliere și cunoaștere a particularităților formării și menținerii unui mod sănătos de viață a unei familii durabile; a armonizării relațiilor familiale, și, deci, de modificare a comportamentelor privind cultura relațiilor intra- și inter-generaționale în cadrul familiei.

Tema 1

PROBLEME INTRODUCTIVE. FAMILIA DIN PERSPECTIVĂ SOCIOPSIHOPEDAGOGICĂ

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• Să identifice obiectul de studiu al PPF și abordările teoretice din domeniul vizat;• să analizeze familia din perspectivă socio-psihopedagogică;• să argumenteze importanța educației pentru familie.	<p>Subiectul 1. Probleme introductive. Familia din perspectivă sociopsihopedagogică.</p> <p>Definirea PPF ca știință și disciplină de studiu. Caracterul teoretic și aplicativ al PPF. Delimitări conceptuale: cuplu; familie; educație pentru familie/EF. Evoluția socio-istorică și psihoemoțională a structurilor de tip familial: de la promiscuitate – la familia monogamă. Excurs istoric în apariția și evoluția familiei și a educației pentru familie. Familia din perspectivă sociopsihopedagogică.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Familie- Cuplu- Educația pentru familie- Perspective sociopsihopedagogice.

REPERE TEORETICE:

Delimitări conceptuale: familia și educația pentru familie

Cuvântul *familie* este de origine latină și înseamnă un grup de persoane unite prin relații de filiație naturală. Dicționarul enciclopedic ne oferă următoarea definiție: *familia este o formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie, care este formată din soți și din copiii*

acestora. Familia ca fenomen sociouman este cercetată din mai multe perspective. Societatea în ansamblul ei exercită o puternică influență educativă asupra individului, iar familia reprezintă mediul social primar care canalizează, organizează și realizează acest proces.

Sociologii și juriștii consideră familia drept o instituție socială, o formă de relații sociale dintre oamenii legați între ei prin căsătorie sau filiație naturală. Din familie fac parte soții, părinții și copiii, uneori și alte persoane între care există relații de rudenie. Familia ia naștere, de regulă, prin căsătorie. În mod obișnuit, familia este creată din părinți și copii între care se stabilesc următoarele tipuri de relații: a) de căsătorie: dintre soți; b) dintre părinți și copii; c) dintre alte persoane care mai fac parte din familie [7].

Antropologii și sociologii consideră familia drept o formă specifică de conviețuire dintre bărbat și femeie care reprezintă și o realitate biologică, ce are ca scop procrearea și perpetuarea genului uman. Familia și căsătoria sunt două fenomene diferite. Dilema priorității căsătoriei și a familiei se discută în știință până în prezent, însă con-cluzii tranșante vizavi de aceasta nu s-au realizat nici în domeniul teoriei și nici în domeniul empiric [1; 2; 9; 12; 21; 22; 29].

Fiecare recensământ al populației, scrie **В. И. Зацепин** (1991), demonstrează un fenomen social foarte interesant: *numărul femeilor căsătorite prevalează asupra numărului bărbaților căsătoriți*. Aceasta se întâmplă din cauza că unul și același fenomen, căsătoria, este, de facto, apreciat diferit de bărbați și de către femei [29].

Cercetările realizate au demonstrat că *viața în comun femeile o consideră căsătorie, adică o declară egală cu căsătoria juridică, iar bărbații o consideră concubinaj, apreciindu-se ca persoane libere* [Apud 9].

Din perspectivă sociologică și juridică, *căsătoria reprezintă o instituție socială deosebită, care sancționează și reglementează relațiile dintre genuri, bărbat și femeie*. Aceste raporturi, fiind reglementate de

lege, capătă un caracter social juridic, dar, totodată, și educativ, foarte important. După esența lor, relațiile familiale cuprind diverse aspecte: personal (intimitate, simpatie, atașament etc.), patrimonial (ce se referă la bunurile materiale, în raport cu care membrii familiei posedă drepturi și obligații) și nepatrimonial (lipsite de conținut economic). Cu alte cuvinte, căsătoria reprezintă un mijloc tradițional de întemeiere și control al familiei, un factor și, în același rând, un instrument de protecție și dezvoltare a societății umane, care a trecut proba timpului.

Căsătoria și familia sunt fenomene și concepte absolut diferite, dar care interrelaționează și interferează permanent. Ca fenomene so-ciale, căsătoria și familia sunt strâns legate, însă pot fi și separate: familia poate exista în afara căsătoriei, iar căsătoria poate exista fără familie. Prin urmare, căsătoria legitimează crearea familiei, dar nu determină procesul complex de formare a acesteia. **Căsătoria reprezintă mecanismul prin care statul fixează raportul soț-soție, însă crearea, menținerea, existența sau, dimpotrivă, destrămarea familiei depinde numai de dorința, competența și conduitele ambilor indivizi.**

Din perspectivă juridică, familia are 3 caracteristici esențiale: a) relații de căsătorie și de filiație; b) traiul în comun; c) bugetul comun [7].

Din perspectivă sociologică se insistă asupra caracterului contextual-istoric al definiției. Singularul *familie* se evită, deoarece realitatea extrem de variată impune utilizarea pluralului familii [19; 20; 21; 22 etc.].

Din punct de vedere pedagogic ne interesează în primul rând raportul familie – educație. Acest fapt ne orientează spre *definiția uzuală*, acceptată de autorii mai multor teorii sociologice (P. Durning, 1995; M. Segalen, 1996; E. Stănciulescu, 1997 etc.), care este redată, în opinia lui E. Stănciulescu, printr-o formulă concisă, dar explicită și precisă: **Familia reprezintă o unitate socială constituită din adulți și copii, între care există relații de filiație naturală sau socială.**

În conformitate cu aprecierile savanților din domeniul psihologiei și pedagogiei la care aderăm, **familia reprezintă un mic-rogrup social, o celulă elementară a societății, a neamului, care realizează un ansamblu de funcții biologice, psihologice, educative, economice, sociale, culturale, conturând habitusul primar al individului. Familia este mediul natural, firesc, cel mai apropiat și necesar pentru dezvoltarea și formarea personalității umane** (Ph. Ariès, 1963; H. Aysenck, 2002; И. В. Гребенников, 1986; C. Narly, 1996; Larisa Cuynetov, 2004; 2009 etc.); I. Slavici, 1967; Э. Г. Эйдмиллер, 1999; I. Nicola, 1993 etc.).

De aici și specificul, dar și diversitatea tipurilor de familii, a relațiilor interpersonale ce se stabilesc între membrii acestui grup social. Este incontestabil faptul că familia reprezintă un produs al dezvoltării istorice.

Fiecărei formațiuni social-economice îi corespunde un anumit tip de relații conjugal-familiale. Analiza retrospectivă a acestora ne va permite să înțelegem fenomenele negative care însoțesc familia chiar de la începuturile ei.

Pe măsură ce crește numărul de comunități sociale în care puteau fi incluși oamenii (de vârstă, profesie, producere, cluburi pe interese, școală etc.), familia cedează o parte din funcții acestora, însă, de la apariția ei până astăzi, familia deține un rol prioritar în viața societății ca mijlocitor al inserției sociale.

Antropologii consideră familia drept unitate socială fundamentală, care a trecut o cale lungă și controversată de la forma relațiilor de promiscuitate, **relații de tip endogamic**, o formă genetică de conviețuire a bărbaților și femeilor, care erau reglate numai de instinct și trebuințele biologice ale individului, până la cele contemporane, bazate pe sentimente de dragoste, stimă și responsabilitate [29]. *Fenomenul promiscuității* provoacă conflicte profunde care subminau

existența tribului și societatea a introdus anumite restricții – *tabuuri* pentru a regla relațiile sexuale dintre genuri.

Indivizii care încălcau aceste interdicții erau aspru pedepsiți,

iar în societatea umană apare un element de cultură, dar și o contradicție dintre biologic și social, ce s-a înrădăcinat puternic în psihicul uman și a stabilit conduitele omului primitiv la limitele hotărului moral-etic: *nu se admite*. Acest fenomen a provocat apariția unor relații noi de tip exogamic: bărbații, privați de dreptul de a întreține relații sexuale cu femeile din tribul său, intrau în relații intime cu femeile din alte triburi.

Exogamia, numită adulter primitiv, a fost, de fapt, o primă formă de revoltă a naturii biologice umane împotriva instalării dictatului din partea socialului. Treptat, relațiile exogame au demonstrat prioritățile sale biologice: urmașii de la aceste raporturi erau mult mai viguroși, rezistenți și viabili. În felul acesta, relațiile endogame au fost treptat absolut interzise, iar cele exogame au evoluat, s-au stabilit și s-au fixat prin obiceiuri, dând naștere la o formă inițială de reglare socială a relațiilor între genuri, care astăzi se numește *căsătorie*. *Prima formă a căsătoriei a fost cea duală – gentilică de grup*, în care toți bărbații unui trib aveau dreptul să întrețină relații sexuale cu toate femeile altui trib, și, invers. Această formă de conviețuire a existat până la sfârșitul epocii de piatră. În interiorul acestei forme de conviețuire apar, la un anumit moment, niște relații selective de atitudine și atașament deosebit față de un bărbat sau o femeie, ceea ce a dat naștere unor raporturi prioritare, care prin intermediul obiceiurilor s-au consolidat și au trecut într-o nouă formă – *căsătoria pară*. În cazul dat se uneau doar o femeie și un bărbat, de la început o formă de conviețuire instabilă, în care indivizii trăiau împreună, dar munceau separat în triburile sale și puteau constitui concomitent câteva perechi deosebite de căsătorie [17; 19; 21; 22; 29 Apud. 9].

Paternitatea în acest caz nu se putea stabili, relațiile de filiație fiind stabilite pe linia maternă. Copiii născuți de o femeie anumită aparțineau aceluiași neam, la care aparținea femeia. Bărbații și femeile aveau gospodării separate. Dacă bărbatul aducea o parte de bunuri, mai cu seamă, hrană femeii și copiilor ei, aceasta știrbea averea tribului său, la care aparținea. Cu alte cuvinte, bărbatul crea condiții mai favorabile altui trib și nu celui la care aparținea. Ca rezultat, chiar de la începuturile sale, familia primitivă provoacă anumite dificultăți, intra în contradicție cu întreaga comunitate gentilică [1; 2; 21; 29].

În epoca de bronz și cea de fier, concomitent cu apariția agriculturii și a dezvoltării meșteșugurilor, se creează condiții favorabile pentru ca perechea ce conviețuia împreună și avea copii să se separe și să-și întrețină copiii singură. Familia de acest tip se desparte treptat de gintă și-și mobilizează eforturile în organizarea gospodăriei și creșterea copiilor săi. Relațiile între genuri se consolidează, acum fiind posibilă stabilirea paternității, iar responsabilitatea pentru protecția familiei și a copiilor – trece la bărbat [9; 29].

Acesta a fost modul de transfer al relațiilor matriarhale în relații patriarhale, iar relația de rudenie a început să se considere pe linia bărbatului. În schimbul familiei gentile de grup se instaurează un tip superior de familie, familia monogamă, ce se caracterizează prin relația unui singur bărbat cu o singură femeie.

Istoric, monogamia se consolidează în același timp cu apariția proprietății private asupra mijloacelor de producere și a dispersării societății pe clase. Femeia trecea cu traiul la bărbat, în familia lui, și împreună cu copiii se supunea autorității acestuia. Astfel, egalitatea soților a luat sfârșit. O dată cu trecerea la societatea feudală a fost stabilită căsătoria obligatorie bisericească/religioasă. Este necesar să facem în acest context o remarcă: familia patriarhală a existat și există nu numai sub forma monogamiei, ci și sub forma poligamiei, când un

singur bărbat poate avea câteva femei în calitate de soții (harem). *Poligamia* există în unele țări musulmane, însă la păturile civilizate ale populației se observă anihilarea ei treptată.

Istoria cunoaște și o altă formă de căsătorie – *poliandria*, când o femeie poate avea câțiva bărbați. Ea se poate întâlni la unele triburi din India, Tibet, America de Sud. Astfel, de exemplu, în India soția fratelui mai mare devenea soție a tuturor fraților, creând familia fraternă. Femeia în astfel de condiții ocupă o poziție socială înaltă, iar relațiile dintre rude sunt destul de binevoitoare [29].

În etapa istorică de dezvoltare, când apare proprietatea privată, se schimbă și relațiile familiale între soț și soție, bărbatul devenind întreținătorul principal, mai cu seamă în cazul când mijloacele de producere îi aparțineau. Drept consecință, în societate situația femeii în general, și, în familie, în particular, s-a înrăutățit considerabil. Instaurarea raporturilor de moștenire a averii a plasat în centrul atenției problema paternității biologice. Bărbații devin cointeresați ca urmașii din cuplul format să fie neapărat ai lor, iar femeile s-au ales încă cu o interdicție strictă ce viza păstrarea virginității până la căsătorie și a fidelității în cadrul acesteia. Infidelitatea soției era considerată și de religie drept păcat mare. Biserica catolică, și cea ortodoxă, ambele erau foarte exigente față de relațiile familiale și propagau o cultură de supunere a femeii/soției – bărbatul/soțului.

În marea majoritate a țărilor din Europa, statul apăra interesele bărbaților, astfel în Franța, la mijlocul sec. al XIX-lea, infidelitatea soției era sancționată cu întemnițarea acesteia pe un termen de 2 ani.

În principiu, teoretic, forma monogamiei patriarhale instaura egalitatea genurilor: bărbatul putea avea numai o soție, iar femeia – numai un soț. În realitate însă această egalitate avea un caracter formal: opțiunii femeii nu i se acorda atenție chiar nici în momentul alegerii partenerului de viață.

Analiza retrospectivă ne demonstrează că în afara familiei monogame, în epoca sclavagistă bărbatul/stăpânul de sclavi avea drept să întrețină relații sexuale cu sclavele sale, chiar în detrimentul dorinței acestora. Copiii născuți din aceste relații se considerau proprietate a stăpânului.

Anume *existența sclaviei alături de familia monogamă*, menționa **Fr. Engels**, *prezența sclavelor tinere, frumoase, aflate în proprietatea și la dispoziția bărbatului, au imprimat monogamiei, chiar de la început, caracterul ei specific: transformând-o într-o monogamie pentru femei, dar nu și pentru bărbați*. Trebuie să menționăm că și instituția socială a heterelor a condiționat cu o mai mare forță încălcarea monogamiei din partea bărbaților. Desigur că acest fenomen negativ a provocat un alt fenomen negativ, care, la fel, a fost elucidat de Fr. Engels: *în pofida faptului că bărbații au obținut victorie asupra femeilor, laurii de biruitori bărbaților s-au apucat să le încunune femeile. Alături de monogamie și heterism apare fenomenul social de preacurvie, interzis strict, aspru pedepsit, dar de nedeazădăcinat* [Apud 9; 29].

Bazându-ne pe ideea promovată de cei mai mulți dintre pedagogii moderni (O. Ghibu, 1995; I. Slavici, 1967; Morval M.V.C., C. Narly, 1997; I. Gh. Stanciu, 1990; G. Biron, 1994; V. Mândăcanu, 2006 etc.), care rezidă în faptul că educația reprezintă un fenomen social, deci specific uman și din necesitatea percepută de omul adult pentru a transmite experiența de viața generațiilor tinere, ținem să precizăm că la etapa dezvoltării unei societăți umane, educația era aceeași pentru toți copiii. Cu timpul, apare practica inițierii, ca o formă mai organizată a educației, ce se reducea la pregătirea tinerilor pentru trecerea la viața de adult.

Apariția statului, religiei, muncii de producere, proprietății private și a mecanismului schimbului influențează evoluția educației, conținutul și strategiile de formare a personalității

În virtutea unei analize interdisciplinare, în baza investigațiilor pedagogice, antropologice, istorice, sociologice și dintr-o perspectivă logică, conchidem că *educația pentru familie*, în sensul atribuit de noi, este marcată social: apariția și promovarea familiei monogame, deoarece fenomenul în cauză cerea de la individ eforturi mari la nivel de comportament, voință, morală, ceea ce necesită o anumită cultură, deci și o educație adecvată. Credem că un indice important al educației pentru familie poate fi stabilitatea familiei, însă nu și calitatea relațiilor familiale.

În această ordine de idei, nu putem să nu semnalăm evenimen-tele esențiale ale secolului XX și impactul negativ al acestora asupra căsătoriei și familiei: primul Război Mondial, Revoluția Rusă din 1917, întemeierea dictaturii proletariatului și a Statului Sovietic, al doilea Război Mondial, mișcarea feministă din Europa și America, revoluția sexuală din anii '60 – '70, promovarea unor politici educaționale și de gen distorsionate au diminuat statutul și importanța familiei.

Sintetizând putem conchide că consecințele acestor evenimente diferă de la un popor la altul, de la o țară la alta, dar prin esența sa au avut și un rol de catalizator în dezvoltarea culturii, educației, identificarea problemelor lumii contemporane, ce s-au soldat cu apariția *noilor educații*, în calitate de răspunsuri concrete ale sistemelor educaționale, care au ca scop formarea unei personalități armonioase, libere, creative tolerante, apte pentru a respecta drepturile omului și democrația, a trăi în pace și a realiza protecția mediului și a omului, a deveni și a fi un eficient familist și un bun părinte.

În baza celor expuse anterior și a concluziilor antropologilor ce studiază experiența de viață a oamenilor organizați social ca în preistorie, cum sunt comunitățile ce locuiesc în junglele Americii Latine, savanele africane și unele insule din Oceania, putem conchide că familia în evoluția sa a trecut prin două mari etape de dezvoltare: *poligamia și monogamia*.

Relațiile dintre genuri au cunoscut următoarea evoluție: *promiscuitatea*, formă genetică de conviețuire a bărbaților și femeilor, caracterizată prin *relații de tip endogamic*, reglate de instinct și trebuințele biologice ale individului; *relațiile de tip exogamic*, proprii într-o formă mai simplă grupului primitiv, ginții și tribului, cizelându-se, mai întâi, sub influența interdicțiilor de tipul *tabu-urilor*, apoi a obiceiurilor și culturii.

Căsătoria apare sub forma sa inițială *dual-gentilică de grup*, transformându-se treptat în căsătorie pară/monogamă, care a condiționat transferul *relațiilor matriarhale în relații patriarhale* [Apud 9; 18; 29].

Concomitent cu apariția proprietății private se schimbă și relațiile familiale între soți, bărbatul devine întreținătorul principal al familiei, mai cu seamă în cazul când mijloacele de producere îi aparțineau. Instaurarea raporturilor de moștenire a bunurilor materiale a plasat în centrul atenției problema paternității, iar situația femeii devine subordonată și strict controlată pentru ca soțul să fie sigur că copiii sunt ai lui.

Teoretic, forma monogamei patriarhale instaurează egalitatea genurilor: bărbatul putea avea numai o soție, iar femeia, numai un soț. În realitate însă această egalitate era aparentă, avea întotdeauna un caracter formal, existând din timpurile cele mai vechi instituția socială a heterelor, care în modernitate a fost înlocuită cu casele de toleranță.

Educația, apărută ca fenomen social odată cu dezvoltarea umanității, derulează în procesul vieții cotidiene, cu timpul transformându-se într-o practică de inițiere, o formă mai organizată a educației privind pregătirea tinerei generații pentru viața de adult, pe care o putem considera o prima modalitate de a pregăti tinerii pentru viața de familie în cadrul și prin intermediul familiei și comunității.

Dintr-o perspectivă antropologică și în virtutea evenimentelor cronologice analizate putem conchide că educația într-un sens mai

apropiat de cel ce înseamnă *pentru familie* se observă în comunitatea umană concomitent cu apariția și promovarea familiei monogame.

Apariția conceptului de *educație pentru familie* constituie o etapă calitativ nouă în evoluția conceptelor din domeniul științelor educației, a reprezentărilor și judecăților cu privire la demersul educațional ce vizează formarea și dezvoltarea personalității în vederea realizării rolurilor familiale, deschiderea acestuia spre imperativele lumii contemporane [9].

Geneza conceptului *educația pentru familie* include următoarele fenomene:

- în ultimele decenii ale secolului XX politicienii și savanții din diverse domenii au identificat noi tipuri de probleme sociale, printre care și problema deteriorării familiei, care se impun atât prin caracterul lor complex și grav cât și printr-un proces rapid de globalizare;
- imperativul dezvoltării adecvate a familiei este formulat în programele și recomandările UNESCO, definit în anul 1978 și promovat de această organizație internațională după 1990, în formula *educația pentru valori*, abordată cu referire la om și *problematika lumii contemporane privind domeniul moral și civic, natura și mediul înconjurător cultural și tehnologic. În această categorie sunt incluse: educația pentru cetățenia demo-cratică, educația pentru munca de calitate, educația pentru viața privată* [9];
- implementarea cursului de *Etică și psihologie a vieții de familie* în clasele superioare ale școlii medii de cultură generală în fosta URSS începând cu anul 1984, în pofida unor carențe ideologice ale acestuia, a demonstrat interesul adolescenților pentru studierea diverselor aspecte ale vieții de familie;

- desemnarea unui domeniu separat al educației – *educația pentru viața de familie și economia modernă*, pe care **G. Văideanu** îl consideră prioritar pentru deceniile 2001-2020 [24];
- cercetările psihopedagogice din domeniul educației sexuale reflectă ideea conform căreia revoluția sexuală n-a soluționat problema fericirii umane și n-a contribuit la consolidarea familiei, iar abundența de informații privind viața sexuală reprezintă o condiție importantă și necesară, dar nu și una suficientă pentru crearea unei familii armonioase.

Din studiile de antropologie pedagogică și etnologie desprindem ideea esențială conform căreia o lume în perpetuă schimbare cere o adaptare rapidă și responsabilă a personalității umane la condițiile inovațiilor și ale reformelor sociale, însă necesită și o ancorare echilibrată în astfel de valori eterne precum este familia.

Activități de învățare:

1. *Identificați specificul familiei din perspectiva sociopsihopedagogică.*
2. *Analizați evoluția socio-istorică a familiei și a educației pentru familie.*
3. *Precizați abordările teoretice privind evoluția familiei.*
4. *Argumentați importanța educației pentru familie.*

Tema 2

FAMILIA: AUTOCUNOAȘTEREA, DRAGOSTEA CONJUGALĂ ȘI PROIECTAREA PERSPECTIVELOR VIEȚII

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• Să identifice aspectele psihoe emoționale caracteristice diferitor tipuri de cupluri și familii;• să argumenteze importanța autocunoașterii pentru crearea și menținerea unei relații armonioase;• să elaboreze un plan de autocunoaștere și autoperfecționare a familistului.	<p>Subiectul 2. Familia: autocunoașterea, dragostea conjugală și proiectarea perspectivelor vieții</p> <p>Familia, educația și dezvoltarea personalității. Autocunoașterea, proiectarea perspectivelor vieții și fericirea. Dragostea conjugală, și viața de familie. Miturile iubirii. Autoactualizarea personalității și stabilirea relațiilor dintre partenerii familiali.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Autocunoașterea- Autoactualizarea- Fericirea- Perspectivele vieții- Dragostea conjugală- Miturile iubirii- Parteneri familiali

REPERE TEORETICE:

Familia, educația și dezvoltarea personalității

Analizând definițiile selectate observăm anumite diferențe nu atât de esență, cât de nuanță.

Cauza acestor diferențe o sesizăm în cele două perspective principale în lumina cărora este interpretată educația: cea a societății, definită ca *sociocentrică* și cea a individului/omului, numită *antropocentrică*.

Concepția **sociocentrică** interpretează educația prin prisma pregătirii treptate a omului pentru viața în societate, pentru evoluarea lui în diverse roluri sociale.

În concepția **antropocentrică** accentul se pune pe educația ce stimulează natura individului, dezvoltând potențialul biopsihic, premisele native ale acestuia, calitățile generale ale speciei umane.

Din perspectiva interacțiunii acestora și din ipostaza desfășurării sale în timp, a obiectivării valorilor în acțiuni și fapte, educația reprezintă un proces complex, o *expresie a două laturi complementare – socializarea și individualizarea, care înscriu ființa umană pe traiectoria ascendentă a umanizării sale* (Nicola I. 1996).

Dacă comparăm aceste două laturi, observăm că socializarea presupune un ansamblu de influențe din exterior orientate spre interior, acestea fiind concentrate și exprimate într-un ideal social, din care rezultă idealul educațional.

Individualizarea, presupune dezvoltarea acelor forțe ce aparțin eredității, adică o *coacere*, o dezvoltare din interior spre exterior.

Socializarea constă într-o adaptare la mediu, într-o modelare socială a personalității umane în corespundere cu cerințele acestuia. Individualizarea stimulează potențialul biopsihic individual, face o diferențiere a ființei umane, iar socializarea asigură asimilarea culturii prin mijloacele și valorile sociumului.

După opinia mai multor pedagogi, în cadrul socializării copilul se prezintă ca *obiect al educației*, iar în cadrul individualizării copilul se constituie ca un *subiect al educației*. Cercetările teoretice și empirice ne conving ca individualizarea și socializarea reprezintă două aspecte de

esență ale procesului educațional, care interrelaționează permanent, fiind orientate spre devenirea personalității umane.

În aspect psihologic se consideră că socializarea pornește de la copilul abstract, în timp ce individualizarea are în vedere copilul concret [9; 20; 21; 22].

Efectuând o sinteză a celor expuse, conchidem că educația reprezintă un proces complex, în cadrul căruia socializarea și individualizarea se completează și interacționează imanent.

Reținând acest important moment, vom afirma că educația, prin esența sa, este un fenomen social și unul individual, care apare și evoluează odată cu societatea, se dezvoltă de la o etapă istorică la alta, în funcție de transformările structurale ce se produc în cadrul acesteia, și, în același timp includ un șir de metamorfoze cantitative și calitative la nivel de individ.

Pentru a ne crea o imagine mai certă și a consolida cele analizate anterior privind esența educației, îl cităm pe reputatul pedagog român **C. Narly**, care scria că *educația este un fapt social și individual în același timp. Este ceva care se întâmplă în jurul nostru și în același timp se întâmplă și cu noi. De la naștere și până la moarte, fiecare dintre noi este spectatorul și actorul acestui fapt* (Narly C., 1996).

Între societate și educație există o corelație și interdependență strânsă. După cum am mai menționat societatea în ansamblul ei exercită o puternică influență educativă asupra individului, iar schimbările survenite în personalitatea acestuia se răsfrâng în mod firesc asupra grupului social din care face parte acest individ – familia.

Psihologii consideră că familia este mediul natural firesc, cel mai apropiat și necesar pentru dezvoltarea și formarea personalității copilului.

Conform aprecierilor mai multor savanți din domeniul pedagogiei, familia reprezintă un mic grup social, o celulă elementară a societății, care are funcții biologice, psihologice, sociale, economice,

culturale și educative [9]. De aici și specificul, dar și diversitatea relațiilor interpersonale ce se stabilesc între membrii acestui grup social. Familia este un produs al dezvoltării istorice. Fiecărei formațiuni social-economice îi corespunde un anumit tip de relații conjugal-familiale. Familia se deosebește de alte grupuri sociale prin forma de organizare, tipul relațiilor dintre membrii săi, scopurile, bunurile materiale, cultura și valorile pe care le posedă și, desigur, că le perpetuează.

Principalele funcții ale familiei:

I. Funcția biologică a familiei constă în reproducerea vieții, adică în continuarea neamului omenesc, sau, mai simplu, în nașterea și creșterea copiilor.

Majoritatea savanților consideră că aceasta este o funcție esențială a familiei, ea include elemente din toate celelalte funcții, deoarece familia efectuează nu numai reproducerea cantitativă, ci și reproducerea calitativă a populației.

II. Funcția psihologică constă în asigurarea securității afective, a caracterului confidențial și apropiat al relațiilor familiale, a împărtășirii trăirilor legate de performanțele obținute sau de eșecurile avute. În conformitate cu această funcție vine și sugestia de a cultiva la membrii familiei arta de comunicare, de a anticipa și soluționa conflictele, de a emana tact, bunăvoință și compasiune.

III. Funcția socială a familiei constă în asigurarea integrării sociale a copiilor și în general a tuturor membrilor săi.

IV. Funcția economică include aspectul economico-gospodăresc al relațiilor familiale, care presupune asigurarea condițiilor materiale de trai și existență a familiei, dirijarea gospodăriei, formarea și respectarea bugetului familial.

V. Funcția culturală efectuează perpetuarea culturii: limbii, obiceiurilor, tradițiilor, experienței de viață, selectarea și transmiterea valorilor general-umane, naționale, familiale și personale.

VI. **Funcția educativă** este una dintre cele mai importante, deoarece prin ea lucrează și interacționează toate celelalte funcții: atât cea psihologică, socială, culturală, cât și cea economică.

Anume funcția educativă este responsabilă de formarea personalității copilului, ea îl mobilizează pe acesta să-și formeze anumite atitudini comportamentale, *Eu-l* propriu și poziția sa în viață.

Toate aceste funcții se completează reciproc, aflându-se într-o relație de conexiune inversă.

După cum am observat, familia îndeplinește o mulțime de funcții care, de fapt, depind de condițiile concrete ale sociumului.

În viziunea sociologilor familia desemnează o unitate socială constituită din adulți și copii, între care există relații de filiație naturală și socială.

Această definiție are un caracter uzual, pentru că este necesară și aplicabilă în cercetările ce vizează raporturile familiei cu educația și societatea.

Educația familială se numește acțiunea de a crește și a educa unul sau mai mulți copii, desfășurată în grupurile familiale de către adulți, părinții copiilor respectivi (Durning P., 1995).

Studierea literaturii de specialitate ne-a permis să conchidem că majoritatea teoriilor sociologice ale secolului al XX-lea, privind educația familială, rămân axate pe definiția durkheimiană a educației ca acțiune exercitată de generațiile adulte asupra celor tinere în vederea creării în acestea a ființei sociale (Durkheim E. 1922).

Autocunoașterea, proiectarea perspectivelor vieții și sentimentul fericirii

Cultura familiei este de neconceput fără de cunoașterea și aplicarea strategiilor de autoperfecționare, dirijare și soluționare a conflictelor interioare. În acest context devine necesară pentru individ

dezvoltarea capacității de autocunoaștere. Autocunoașterea se consideră foarte importantă, fiindcă anume ea ne permite să realizăm introspecția, să proiectăm perspectivele vieții și să înțelegem trăsăturile esențiale și de fond ale propriei personalități.

Ca să conștientizăm rolul și însemnătatea autocunoașterii în abordarea conflictului interior și să ne putem orienta în multitudinea calităților umane este necesar să apelăm la principalele teorii ale psihologiei personalității. În contextul dat ținem să menționăm că aceste teorii se pot delimita în:

- **psihodinamice**, ce descriu și explică personalitatea, comportarea ei, pornind de la caracteristicile ei psihologice.
- **sociodinamice**, în care rolul principal în determinarea comportării i se atribuie situației sociale, exterioare;
- **interacționiste**, bazate pe principiul acțiunilor reciproce ale factorilor exteriori și interiori în dirijarea comportamentului uman;
- **experimentale**, ce au la bază analiză și generalizarea faptelor acumulate pe cale empirică;
- **observaționale/neexperimentale**, ce se bazează pe impresiile, observațiile și experiența acumulată pe parcursul vieții.
- **structurale**, ce elucidează structura personalității și sistemul de noțiuni prin intermediul cărora ea se descrie;
- **dinamice**, care reflectă transformarea, schimbarea și dezvoltarea personalității, adică dinamica evoluției acesteia [9].

Conform teoriilor umaniste ale personalității, principala năzuință a omului o reprezintă **autoactualizarea**, care presupune scopul final al dezvoltării personalității, obținerea integrității ei în baza conștientizării și diferențierii depline a calităților sale și a corelării lor cu situația reală de viață. Autoactualizarea presupune sprijinul pe forțele proprii, activizarea lor, prezența opiniei proprii, independente privind

soluționarea principalelor probleme vitale. **A. Maslow** susține că *autoactualizarea reprezintă procesul dezvoltării continue a personalității și capacitatea individului de a realiza practic propriile posibilități* [13].

Dacă analizăm condițiile autoactualizării și particularitățile de comportare în cadrul familiei, apoi ne convingem că autoactualizarea e imposibilă în lipsa cunoașterii reciproce a partenerilor familiari, autocunoașterii individului și autoperfecționării continue.

Investigațiile psihologilor demonstrează că marea majoritate a oamenilor conștientizează sensul vieții lor cam târziu, unii chiar înainte de plecarea lor în lumea celor dreupți. În tinerețe mult timp și forțe irosim pentru a dobândi și menține o anumită imagine și statut social. Suntem preocupați de goana după bucuriile și plăcerile mari ale vieții, uitând de cele mici, dar atât de importante pentru a ne simți fericiți și a ferici semenii noștri.

Pentru a ne convinge că fericirea poate fi creată și dirijată de fiecare din noi, realizăm un mic experiment. Medităm asupra evenimentelor din viața noastră, le analizăm, ne străduim să le vizualizăm, apreciem și urmărim realizarea perspectivelor vieții. Ne întrebăm când ultima dată am savurat un răsărit sau asfințit frumos de soare, am privit cerul înstelat, am observat îmbobocirea unei flori, trezirea naturii primăvara, primenirea ei în costumul auriu de toamnă; când ne-am zbenguit, am dansat cu copiii sub ploaie, ne-am jucat cu ei, am discutat, lecturat o carte etc. Cred că răspunsurile vor fi diferite, însă cert este faptul că vor predomina cele negative, urmate de un șir de justificări și motive [9; 10; 11].

Suntem mândri de realizările noastre în știință, tehnologii informaționale, posedăm cunoștințe și inteligență, dar foarte rar și superficial comunicăm cu părinții noștri, ne interesăm de sentimentele și grijile copiilor; considerăm normele morale drept principii învechite,

substituim cunoașterea prin informare; avem multe posibilități și competențe, dar puțină fericire și un suflet *fîrav, sărac*.

Nu mai facem planuri de durată, nu aspirăm spre idealuri înalte, ne-am dezvățat a întreține un dialog cu propriul *Eu*.

Foarte frecvent oamenii pun semnul egalității între fericire și bunurile materiale, reducând-o la acapararea unui post prestigios, a unui obiect și uită sau chiar nu știu că fericirea reprezintă o stare deosebită a sufletului, pe care o poți atinge atunci când trăiești în conformitate cu scopul vieții, ești orientat spre realizarea potențialului tău, spre autocunoaștere, autoactualizare și perfecționare continuă.

Poți deveni cu adevărat fericit dacă îți vei salva propria viață de haos, invidie, impertinență, rutina unei existențe axate numai pe explorarea valorilor materiale în detrimentul virtuților moral-spirituale.

Cultura civilizației ne convinge că fericirea înseamnă a trăi în armonie cu Natura, Universul, Sociumul și cu sine, a te autorealiza în tripla ipostază: de familist, profesionist și cetățean.

Experiența vieții ne învață: fericirea o poți trăi atunci când depui efort pentru a te realiza în și prin a schimba spre bine existența ta și a celor din jur [9; 11].

Străduința ta de a-ți proiecta și realiza calitativ perspectivele vieții va constitui una din strategiile esențiale ale fericirii.

În acest context ne va ajuta o tehnică pe care am numit-o ***proiectarea perspectivelor vieții***:

1. **Realizarea calitativă a funcției de fiu/fiică**, ce presupune valorificarea conștientă și armonioasă a relațiilor familiale copii-părinți.
2. **Autocunoașterea, autoperfecționarea continuă și auto-dirijarea/autoactualizarea**, care solicită de la individ efort și

acțiuni sistematice de studiere și optimizare a propriei condiții, a calităților de personalitate.

3. **Realizarea vocației în profesie: devenirea, menținerea și perfecționarea permanentă**, ce va stimula creativitatea și va asigura valorificarea potențialului moral, intelectual, tehnologic, psihofizic, estetic și profesional.
4. **Realizarea calitativă a funcției de familist**, ce presupune crearea unei familii durabile, materializarea idealurilor și aspirațiilor privind dragostea, nașterea și educația copiilor, armonizarea relațiilor conjugale și familiale.
5. **Autorealizarea și existența demnă în calitate de cetățean al unui stat concret și al Lumii/Comunității umane** ne va orienta spre respectarea drepturilor și obligațiilor omului, valorificarea normelor și principiilor moral-etice.

Activități de învățare:

1. *Argumentați importanța autocunoașterii pentru crearea și menținerea unei familii armonioase.*
2. *Caracterizați dragostea conjugală.*
3. *Identificați miturile iubirii.*
4. *Elaborați un plan de autocunoaștere și autoperfecționare a familistului.*
5. *Proiectați perspectivele vieții familiei și dezvoltăți esența acestora.*

Tema 3

ETHOSUL PEDAGOGIC AL FAMILIAL: CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE PENTRU FAMILIE

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• să determine particularitățile relației generațiilor în cultura familiei;• să analizeze valorile familiale;• să elaboreze strategii de formare și valorificare a culturilor: prefigurativă, configurativă și postfigurativă.	<p>Subiectul 3. Ethosul pedagogic al familiei: cultură și educație pentru familie</p> <p>Cultura familiei, valorile familiale și ethosul pedagogic. Valorile și specificul relațiilor în cultura prefigurativă, cultura cofigurativă și cultura postfigurativă. Autorealizarea personalității în cuplu și familie în contextul formării culturii familiale și a educației pentru familie.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Cultură- Ethosul pedagogic al familiei- Cultura prefigurativă- Cultura cofigurativă- Cultura postfigurativă

REPERE TEORETICE:

Cultura familiei

Elucidarea fenomenului transiterii familiale a valorilor și formării atitudinilor vizavi de organizarea vieții de familie a necesitat verificarea și precizarea unor aspecte teoretice privind cultura familiei și valorile acesteia.

Cultura familiei reprezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale pe care le posedă și promovează aceasta ca instituție socială. Valorile spirituale rezidă în cunoștințele variate pe care le posedă membrii familiei, virtuțile, convingerile, tradițiile, modelele comportamentale ale părinților, copiilor, bunicilor și atitudinile valorice ale acestora.

Pornind de la definiția lui M. Rokeach (1973) conform căreia valoarea este o credință durabilă asupra unui mod de existență, care ar fi preferabil din punct de vedere personal și social și de la clasificarea acestora în *valori-scopuri* și în *valori instrumentale*, care se referă la mijloacele utilizate în atingerea acestora. Modul de acțiune, de a fi reprezintă această credință durabilă, ce reflectă raporturile care exprimă concordanța dintre idei, fapte, lucruri, sprijinind acțiunea umană. Atunci când valorile orientează și sprijină acțiunea educativă, care este și ea o acțiune umană, ele se transformă în valori educative și din acest moment devin funcționale, adică se aplică activ în practica educațională [Apud 9].

Potrivit sociologilor B. Terrisse, S. Trottier (1994), P. Durning (1995), valorile educative sunt tridimensionale, comportând dimensiunea cognitivă, întrucât presupun un ansamblu de cunoștințe cu caracter normativ, incluzând și evaluarea, dimensiunea afectivă, deoarece presupun un atașament diferențiat pentru un mod sau altul de viață și cea conotivă, deoarece valoarea orientează și ghidează acțiunea.

În acest context devine important să stabilim prin ce se aseamănă și prin ce se deosebesc aceste concepte: valori educative și atitudine educativă.

Cercetătorul francez P. Durning ne convinge că conceptul atitudine educativă este utilizat de numeroși autori într-o accepțiune foarte apropiată de cea a termenului valoare, întrucât posedă aceleași trei dimensiuni. Savantul explică acest concept în baza definiției lui G. Allport menționând că atitudinea este o stare mentală și neuro-

fiziologică, inclusă în experiență, care exercită o influență dinamică asupra individului pregătindu-l să reacționeze într-un mod particular la un anumit număr de obiecte și situații.

Elementele comune, evidențiate de sociologi și pedagogi ne permit să situăm atât valorile cât și atitudinile din punct de vedere pedagogic, pe poziții de finalități, de conținuturi, dar și de principii sau mijloace ale acțiunii educative, ceea ce este foarte important pentru realizarea procesului educativ.

Unii sociologi înglobează elementele enumerate într-un concept generalizator **ethos pedagogic** (P. Bourdieu, 1964; J. C. Passeron, 1970). Acceptăm acest concept și completăm sintagma respectivă cu termenul *familial*, pentru a orienta și localiza elementele acestuia.

Analizând cultura influențelor relaționale și acțiunile educative ale familiei, putem stabili elementele ***ethosului pedagogic familial***, care desigur că variază de la o familie la alta în funcție de foarte mulți factori: vârsta părinților, studiile și nivelul de inteligență al acestora, componența familiei, coeziunea și adaptabilitatea ei, condițiile de trai, tradițiile familiale, particularitățile individual-psihologice ale membrilor familiei, concepția despre lume și cea pedagogică a acestora.

În lucrarea sa *Le Fosse des generations* (1970), M. Mead analizează deosebirea esențiale existente între mecanismele învățării specifice unor culturi ce diferă prin complexitatea lor, dar care interrelaționează și interferează, asigurând transmiterea valorilor și formarea personalității prin fixarea habitusului primar [Apud 9] în individ. Astfel, autoarea distinge **trei tipuri de culturi**:

- **tipul postfigurativ**, în care cultura se transmite în direcția de la părinți spre copii;
- **tipul cofigurativ**, în care învățarea culturală se realizează în grupurile de egali; copiii și adulții învață de la membrii generației din care fac parte;

- **tipul prefigurativ**, în care părinții învață de la copiii lor.

Analiza culturii/ethosului pedagogic familial prin prisma concepției respective ne permite să observăm un aliaj de elemente ce aparțin celor trei culturi. În virtutea faptului că societatea umană îmbină trei generații, acestea sunt prezente și în familie, la nivel micro-structural. La formarea ethosului pedagogic familial participă toate cele trei culturi.

Este important să înțelegem că prin esența sa, cultura postfigurativă aparține generației de vârstă a treia – bunicilor. Ea conservă și perpetuează valorile și tradițiile, în cazul nostru, obiceiurile și tradițiile legate de căsătorie, familie, educația copiilor, educația și pregătirea tinerei generații pentru viața de familie. Savanții consideră că cultura postfigurativă conferă culturii umane o mare stabilitate [6; 9; 15; 18; 21 etc.].

Cultura cofigurativă este orientată spre prezent, model predominant în procesul de socializare a membrilor familiei și care rezidă în preluarea comportamentelor și viziunilor din grupul de similitudine. Aceasta nu înseamnă că societatea și familia se dezic de modelul postfigurativ. În toate culturile cofigurative, adulții păstrează o poziție dominantă, în sensul că ei fixează cadrul și limitele în care cofigurația poate avea loc și acceptă sau resping comportamentele inovatoare. Cultura cofigurativă, în cadrul familiei, întreține sentimentul schimbării continue, dar, uneori, creează situații de frustrație, incertitudine și insecuritate membrilor familiei. Aceste fenomene le putem observa deseori în familiile restrânse de tip nuclear, unde lipsesc bunicii.

Cultura prefigurativă, centrată pe copil, vine să le completeze pe cele două, mai cu seamă, în perioada când copilul începe a frecventa grădinița și școală, aducând cu sine noi cunoștințe, abilități și reguli de viață, comportare, valori [14].

Dacă apelăm la aspectul psihopedagogic al formării personalității, care indică faptul că fundamentul acesteia se plăsmuiește în primii

7 ani de viață a copilului, înțelegem cât de importantă este familia pentru copil și, anume, ethosul pedagogic familial. Completarea lui se efectuează de toți membrii familiei și colaboratorii instituțiilor de învățământ, care realizează pregătirea specială a viitorilor familiști și părinți sau organizează educația continuă a acestora.

Pentru a ghida procesul de completare a ethosului pedagogic familial destinat formării familistului eficient, am stabilit că este necesar să cunoaștem și să analizăm componentele acestuia prin prisma perspectivelor culturii organizaționale [Apud 9], deoarece grupul familial, de asemenea se constituie și funcționează ca o instituție organizată de oameni, necesitând o dirijare eficientă din partea adulților, pe care am definit-o ca management familial.

Clasificarea componentelor culturii în materiale și spirituale a fost depășită prin introducerea altui construct diferențiator, și anume dimensiunile obiectiv-subiectiv.

Există o mulțime de aspecte ale vieții familiale, cel material/economic, statutar, comportamental și spiritual. Dimensiunea obiectivă a culturii familiale se manifestă la nivelul comportamental și la nivelul produselor acestuia, iar dimensiunea subiectivă se constituie din elemente ideatice, ambele, însă, având o mare importanță în viața de familie și educația pentru familie.

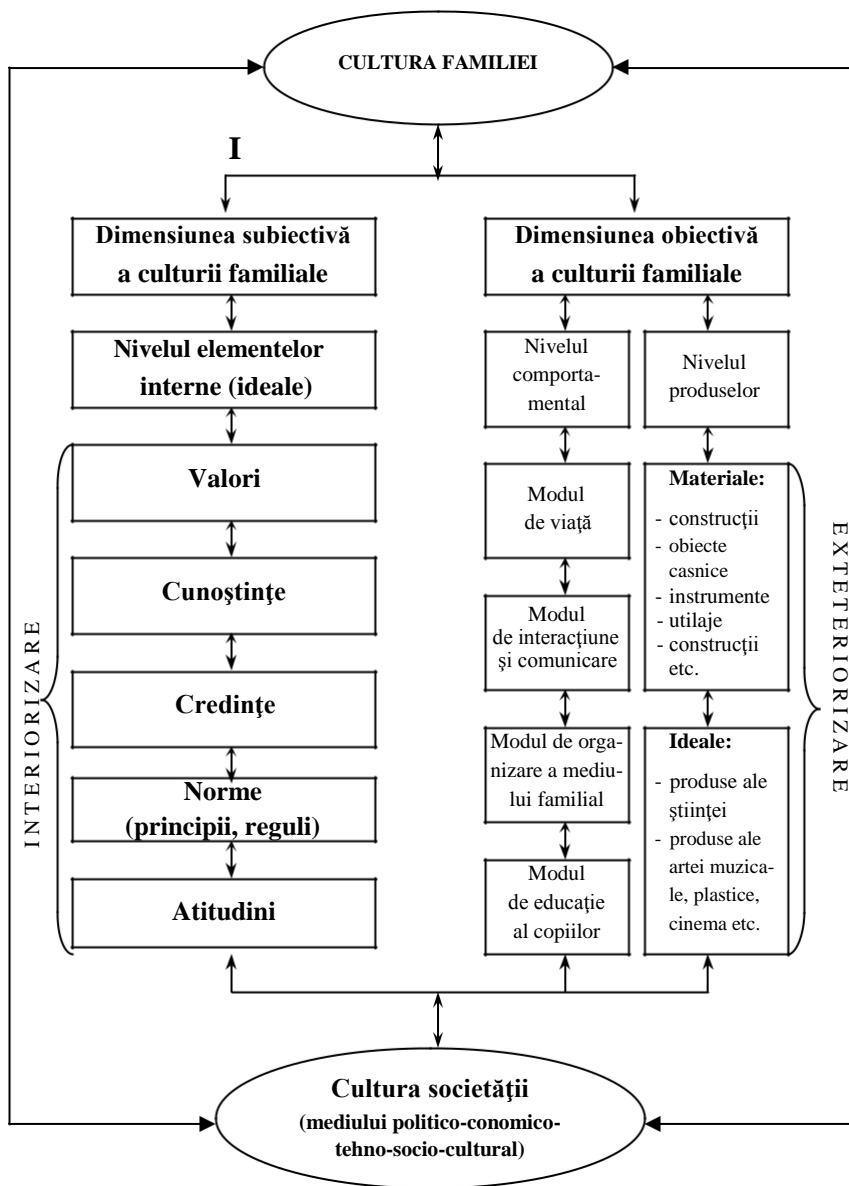

Figura 1. Schema duală a ethosului pedagogic familial destinată formării familistului eficient [Larisa Cuznețov; 9, p.106]

Această dualitate permite să cunoaștem și să dirijăm fenomenul cultural de formare a familistului în cele două aspecte ale dimensiunii subiective și obiective, care de fapt asigură formarea conștiinței și conduitei, unității lor [9, p.106].

În această ordine de idei, putem menționa că reformele care se produc în Republica Moldova creează condiții favorabile atât pentru restructurarea învățământului cât și pentru educația și consolidarea familiei. Cercetările realizate au demonstrat faptul ca familia este în stare să-și exercite eficient funcția educativă, deoarece dispune de o anumită cultură, de un nivel intelectual adecvat, valori morale, etice și un cadru economic decent de viață.

Noul demers educațional, lansat de Concepția dezvoltării învățământului, Concepția educației și Legea învățământului în Republica Moldova revendică o educație cu caracter prospectiv, sistemic, formativ și dinamic, centrat pe valorile general-umane și cele naționale.

Redescoperirea și redefinirea rolului familiei în viața omului, a calității de familist și părinte competent și eficient cer o tratare a acestora responsabilă, ca o adevărată profesie ce trebuie învățată [8; 9; 10; 11 etc.] și realizată prin valorificarea ethosului pedagogic familial, care va fi completat și îmbogățit prin explorarea și dezvoltarea curriculumului EF, a conținuturilor specifice ale noilor educații.

Strategia de formare a competențelor și de modificare a comportamentelor cadrelor didactice și a părinților ce vor participa în programul de educație pentru familie, implică nu doar constatarea faptelor explicabile cauzal, ci și înțelegerea mecanismelor lor interne în raport cu finalitățile proiectate, abordarea filosofică în îmbinare cu perspectiva vieții cotidiene.

Abordarea filosofică din perspectiva metodologiei hermeneutice ne orientează spre reflexivitate, analiza complexității obiectului de cercetare prin modele conceptuale, analiza și interpretarea permanentă

a realității sociale, pedagogice și familiale [11].

Activități de învățare:

1. *Analizați valorile familiale și specificul autorealizării persona-lității.*
2. *Stabiliți specificul relațiilor interpersonale în cadrul culturii prefigurative, cofigurative și postfigurative.*
3. *Dezvăluiți și caracterizați conținutul ethosului pedagogic familial.*
4. *Elaborați strategii de formare a culturii familiei contemporane.*
5. *Descrieți și interpretați interdependența conceptelor: cultura familiei – ethos pedagogic familial.*

Tema 4

DINAMICA DEZVOLTĂRII ȘI FUNCȚIONĂRII CUPLULUI ȘI A FAMILIEI

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• să analizeze dinamica funcțională a cuplului și etapele vieții de familie;• să determine factorii ce influențează dezvoltarea familiei;• să deducă particularitățile familiei armonioase;• să determine crizele vieții de familie;• să elaboreze strategii de stabilizare/consolidare a familiei.	<p style="text-align: center;">Subiectul 4. Dinamica dezvoltării și funcționării cuplului și a familiei</p> <p>Dinamica funcțională a cuplului și etapele vieții familiale. Factorii externi și cei interni ce influențează dezvoltarea familiei. Cuplul fără copii. Cuplul în așteptarea copilului. Familia cu copii preșcolari. Familia cu copiii de vârstă școlară. Cuplul părăsit de copii. Stadiul văduviei. Funcționalitatea familiei în contextul raportului: comunicare-cooperare-colaborare. Conflictologia familială: conflictul și crizele vieții de familie. Factori stabilizatori și factori perturbatori ai vieții în cadrul familiei.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Dinamica funcțională a familiei- Etapele vieții de familie- Crizele vieții de familie- Comunicare familială- Relaționare familială- Factori stabilizatori- Factori perturbatori

REPERE TEORETICE:

Viața de familie începe cu o etapă deosebit de frumoasă, dar și responsabilă: **etapa inițială a căsniciei**. Familia abia s-a născut și este foarte fragilă, ea necesită atenție și efort din partea ambilor soți.

Pornind de la un solid fundament teoretic (G. Allport, 1981; E. Berne, 1994; W. Grant, 1997; S. Kartășev, 1996; C. Lickson, 1997; Э. Эйдемиллер, 1999; А. Баркан, 2000; I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1991; А. Курпатов, 2003 etc.). am efectuat precizările conceptuale la care o să apelăm analizând etapele vieții de familie și conflictele intrafamiliale.

Pentru a conștientiza esența etapei inițiale a căsniciei vom apela la principalele evenimente din cadrul ei și la aspectele ce pot crea conflicte.

Este important să diferențiem situația de conflict și conflictul propriu-zis.

Principalele dificultăți și cauza majorității conflictelor din această perioadă rezidă în fenomenul numit **rodaj** al conduitelor, caracterelor, o ajustare reciprocă a celor două **Eu**-uri și elaborarea unui **Noi** comun.

Tinerii se conving că întâlnirile episodice diferă mult de viața cotidiană, care încorporează o multitudine de responsabilități și obligațiuni ce necesită înțelegere, dăruire, altruism, stăpânire de sine, îngăduință, tact și compasiune.

A doua zonă mare conflictuală ține de problema **dominării în familie**. Oricât n-am vorbi despre faptul că noțiunea de **cap al familiei** s-a învechit, în conștiința cotidiană ea persistă. În majoritatea familiilor contemporane problema se rezolvă simplu: **cap al familiei** devine acel care o întreține, posedă capacități organizatorice, mai multă experiență de viață, tact, aptitudini comunicative și de lider [1; 9; 11; 12; 18 etc.].

Deseori rolul de lider tinde să și-l asume soția. Concentrând în mâinile sale funcțiile reglatorii de bază ea devine conducătorul neformal al familiei, deși, soțul continuă să se considere **capul** acesteia.

Problema dominării determină în mare măsură caracterul relațiilor intrafamiliale.

Potrivit investigațiilor efectuate recent, sunt satisfăcuți de căsnicie mai des soții din familiile de tipul *complementaritate*, 44% și *egalitate* / 27% .

Dacă familia tânără trăiește separat de părinți și este cu adevărat independentă, în primul an de viață se formează un stil propriu de relații, strategii comportamentale, se încep a contura valorile prioritare.

Mare însemnătate în consolidarea relațiilor soț-soție au și relațiile dintre tineri și părinții lor. Cât n-ar sublinia tinerii că principalul este ca ei să se înțeleagă și să se împace bine, viața ne demonstrează că nu este chiar așa. Planul doi, relațiile lor cu părinții, creează un fundal adăugător, care influențează indirect familia tânără, coeziunea ei.

Multe din dificultățile ce au loc în relațiile reciproce dintre tânăra familie și părinți încep încă în perioada premaritală.

Tinerii trebuie să fie capabili *a-și pregăti*, în prealabil, părinții pentru acest eveniment important, deoarece și aceștia au nevoie de un anumit timp pentru a se adapta moral și psihologic la noul rol social, de socri, bunici.

Anume din aceste considerente și din motivul necesității unei intercunoașteri mai profunde a tinerilor și familiilor acestora, sunt binevenite logodnele și curtea mai îndelungată.

Așadar, **am putea evidenția câteva reguli de conduită a tinerilor soți**, respectarea cărora ar asigura eficiența adaptării la viața de familie și formarea unei culturi familiale de tip partenerial:

1. Repartizarea obligațiilor în baza particularităților individual-tipologice (vârstă, gen, starea sănătății, ocupații: învățatură/ muncă etc.);
2. Comunicarea suficientă și discutarea tuturor evenimentelor, dificultăților,

3. Planificarea și organizarea vieții, odihnei, vizitelor la rude etc.;
4. Autoeducația continuă în scopul păstrării interesului, sentimentelor de dragoste, stimă, atașament;
5. Formarea unei atitudini diplomatice binevoitoare, cordiale față de părinții soțului/soției;
6. Apelarea la consiliere ca la o formă de ajutor, psihoterapie ce urmărește scopul de a armoniza linia de conduită a partenerilor familiari;
7. Cizelarea calităților de comunicare și comportare empatică (compasiune / *de a te plasa în locul partenerului*).
8. Evitarea încercărilor de reeducare a partenerului;
9. Elaborarea și respectarea unui cod de norme, principii strategii de comportare pentru adulți și copii. Discutarea și revizuirea sau completarea lui pe parcursul vieții familiale în funcție de apariția/schimbarea unor situații.
10. Completarea permanentă a cunoștințelor/competențelor privind cultura vieții de familie/stilul sănătos de viață; etica relațiilor intime; psihologia și pedagogia vârstelor; igiena vieții de familie.

Următoarea etapă a căsniciei – familia în așteptarea copilului este deosebit de frumoasă, interesantă, dar și responsabilă.

Odată cu nașterea primului copil, căsnicia se transformă în familie, în adevăratul sens al acestui cuvânt. Se modifică structura familiei, apar obligațiuni noi, sporesc cheltuielile materiale și morale, iar ritmul vieții familiale este subordonat regimului copilului.

În această perioadă tinerii soți trebuie să înțeleagă și să conștientizeze diferența dintre sentimentul maternității și sentimentul paternității.

Sentimentul maternității se formează în procesul gravidității: mama sesizează legătura fizică și psihică cu fătul, iar sentimentul

paternității se formează treptat, după apariția copilului și-i de altă natură. De la început, unii soți tineri trăiesc un sentiment de umilință, mirare și curiozitate, mai apoi apare un sentiment ambivalent de atașament și gelozie, deoarece soția acordă mai multă atenție pruncului. Anume aici, comportarea soției trebuie să fie orientată spre formarea atașamentului și a interesului stabil al tatălui față de copil, stimulându-l cu diverse fraze de tipul: *Îți seamănă ție; Este frumușel ca tine; Uite, te caută cu privirea* etc., și implicându-l pe acesta în îngrijirea copilului.

În familiile unde soții își onorează obligațiunile, se ajută reciproc, tânărul tată însușește mai repede noul său rol social și devine mai eficient în calitate de ajutor al soției.

La aceasta etapa conflictele apar mai frecvent din cauza divergențelor privind alegerea numelui pentru copil, metodele de îngrijire, educație și alimentare a pruncului.

Se mai observă controverse din cauza diferitor posibilități de comunicare a soților. Cercul și aria comunicării soției s-a limitat din cauza apariției copilului, iar a soțului – a rămas aceeași. Dacă adăugăm la situația respectivă încărcăturile fizice și emoționale ale tinerei mame, atunci devin clare situațiile de disconfort spiritual pe care-l sesizează aceasta.

În perioada vârstei medii de căsnicie se prefigurează două probleme centrale: *educația copiilor și rutina vieții de familie* ce contribuie la apariția variatelor conflicte.

Prima problemă va fi rezolvată eficient în cazul dacă părinții înțeleg că nu educă cuvintele, ci faptele, regimul stabil și rațional, modul de viață al familiei.

Soluționând problemele pedagogice, părinții se educă și pe sine, deoarece înțeleg că nu poți oferi copilului ceea ce nu posezi tu. Pe parcursul existenței sale în familie se constituie anumite tradiții, deprin-

deri; soții se cunosc mai bine, se obișnuiesc cu particularitățile de caracter. Aceasta le ușurează viața, le face relațiile mai cordiale, comode, dar, totodată, le imprimă o doză de uniformitate. Soții se cunosc într-atât de bine, încât pot anticipa acțiunile, dorințele partenerului.

Uneori uniformitatea produce niște conduite distorsionate, care provoacă distanțare, *conflicte de saturație*, diminuează interesul reciproc al soților, ceea ce poate duce la o stare de plictiseală, izolare spirituală și fizică.

Anume în această perioadă se observă acutizarea conflictelor din cauza incompatibilității psihofizice, intelectuale, morale (ceea ce își iertau soții unul altuia în tinerețe, acum nu-și iartă, ba chiar îi face mai rigizi, mai intoleranți, duri).

Situația descrisă se mai complică, fiindcă unul sau ambii soți traversează cea mai complicată perioadă – criza de trăire a sentimentului de *mijloc al vieții* (37-40 de ani), când are loc reevaluarea vieții și a valorilor.

În legătură cu metamorfozele ce au loc la nivelul sistemului endocrin se produc schimbări de comportament; bărbații devin mai gingași, mai sentimentali, iar femeile – mai hotărâte, active, autoritare [9; 16; 27]. Acest disonans fiziologic cu consecințe psihologice, plus izolarea spirituală și uniformitatea vieții de familie, provoacă mari dificultăți de înțelegere, conflicte, care deseori se soldează cu distrugerea familiei.

Cele mai importante remedii ni se par: conștientizarea acestor dificultăți și sporirea posibilităților de a-și varia sau a schimba imaginea și portul vestimentar, modul de odihnă, respectarea unei autonomii relative a partenerului, comunicarea sinceră, desfășurarea unor activități în comun etc.

Se poate recurge la o introspecție, la consultarea unui specialist în domeniul dat, se poate aplica o pauză în relații, se poate remodela ceea

ce ne irită sau, invers, ne face indiferenți. Literatura de specialitate ne orientează spre numeroase strategii. Acestea se aplică individual, diferențiat, în funcție de vârsta partenerilor, durata vieții în comun, cultura de gen, sentimentele ce le trăiesc unul față de altul, trăsăturile de personalitate/temperament, caracter, inteligență, voință, responsabilitate etc.

Perioada căsniciei de vârstă matură începe odată cu detașarea completă a copiilor de părinți și crearea propriilor familii.

Căsnicia la vârsta maturității poate fi fericită și interesantă pentru ambii soți, deoarece ei încep a însuși și a realiza noi roluri sociale: mai întâi de socri, iar mai apoi și de bunici. Partenerii savurează propria valoare la vârsta matură, pot să-și permită, *reîntoarcerea* la activitățile preferate pentru care mai înainte nu le ajungea timp/hobby.

Comunicarea și relațiile soț-soție în perioada maturității devin mai echilibrate, calme, înțelepte, ceea ce oferă partenerilor un mediu cordial, plăcut, dar nu trebuie să ignorăm nici la această vârstă atitudinea filosofică față de viață, grija pentru sine, partener și axarea pe creativitate.

Dacă părinții comunică anevoios cu copiii lor maturi, nu găsesc limbă comună cu nepoții, nu au grijă de propria sănătate, nu-și pot găsi ocupații utile și interesante, apoi putem observa unele devieri de comportament, indispoziție, depresie, izolare de oameni etc.

Referindu-ne la conflictul intrafamiliar, este necesar să reținem elementele constitutive ale **artei de a dirija conflictul**:

- **evitarea conflictului** presupune un șir de acțiuni de ocolire a acestuia;
 - **anticiparea conflictului** se manifestă prin acțiuni de pre-întâmpinare. În pofida faptului că aceste două concepte se aseamănă, noi, totuși, le diferențiem, considerând că evitarea presupune o poziție mai pasivă, iar anticiparea include o

atitudine activă, hotărâtă, de încercări și probe ale diferitor strategii comportamentale privind situația de conflict;

- **aplanarea conflictului** reprezintă un proces de încetare a ciocnirilor, controverselor, însoțit de o diminuare a tensiunii în relații, care treptat poate duce și la o armonizare a interacțiunilor familiale;
- **transformarea conflictului** este un proces de schimbare a caracterului distructiv al conflictului în unul constructiv.
 - **soluționarea conflictului** – proces de utilizare a unor modalități de rezolvare a controverselor, acceptate de ambele părți.

Situația de conflict se manifestă doar prin apariția și sesizarea unor necoincidențe, necoordonări ale motivelor, intereselor, urmate de tensionarea relațiilor familiale. Situațiile de conflict pot apărea brusc și lent, ele pot avea un caracter evident și voalat (ascuns).

Conflictele intrafamiliale reprezintă o ciocnire între membrii familiei, generată de atitudinea și pozițiile lor sociale controversate sau interesele divergente.

Conflictul mai poate fi determinat și ca un proces de înăsprire a contradicțiilor, o confruntare dintre două sau mai multe persoane implicate în rezolvarea unei probleme înțelese diferit.

Conflictele interpersonale în diada părinți-copii sau între alți membri ai familiei, ca și orice fenomen psihosocial complex, încorporează un ansamblu de elemente (unele se pot manifesta și ca niște forme autonome de conflict):

- cearta;
- selectarea și manipularea cu fapte și evenimente negative;
- aprecierile negative;
- acușările;
- reproșul;

- desconsiderarea;
- înjosirea / violență morală sau fizică;
- etichetarea eronată;
- amenințarea;
- contrazicerea neargumentată;
- generalizările;
- reactualizarea trecutului, etc.

Conflictele interpersonale familiale pot fi:

- a) din unghiul de vedere al celor două categorii de relații existente în orice familie:
 - **intrageneraționale** (conflictele în interiorul unei generații, de exemplu: între părinți, între copii, etc.);
 - **intergeneraționale** (conflictele între diverse generații: copii-părinți; bunici-nepoți, ș.a.);
- b) după poziția partenerilor conflictul poate fi:
 - **activ** (a inițiat conflictul);
 - **pasiv** (participă în conflictul inițiat de altă persoană);
- c) conflictul după orientare:
 - **direct** spre individ;
 - **indirect** – atinge tangențial individul;
- d) după durata și caracterul derulării deosebit conflict:
 - de scurtă durată / **acute**;
 - de lungă durată / **cronice**;
- e) după caracterul general și scopul final, conflictele le putem diviza în:
 - **pozitive** / constructive;
 - **negative** / distructive.

Incidentul reprezintă o acțiune sau un sistem de acțiuni ce provoacă o înăsprire a contradicțiilor și denotă începutul conflictului.

Comportarea oponentilor în conflict diferă și depinde de un șir de trăsături individual–tipologice (vârstă, gen, starea sănătății, temperament, caracter, inteligență etc.).

Activități de învățare:

1. *Identificați etapele vieții de familie, menționând crizele și specificul manifestării lor.*
2. *Analizați tipul relațiilor familiale și comunicarea soț-soție și copii-părinți.*
3. *Stabiliți factorii perturbatorii ai vieții familiale.*
4. *Caracterizați conflictele interpersonale ce pot apărea în familie.*
5. *Elaborați strategii de consolidare a relațiilor familiale și de preîntâmpinare a conflictelor interioare și interpersonale la membrii familiei.*

Tema 5

CLIMATUL MORAL ȘI PSIHOLOGIC AL FAMILIEI ÎN CONTEXTUAL DEMOCRATIZĂRII RELAȚIILOR INTRAFAMILIALE

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• Să identifice condițiile creării climatului moral și psihologic pozitiv al familiei;• să prognozeze conținutul și evoluția democratizării relațiilor interfamiliale;• să elaboreze modele de relații constructive soț-soție, copii-părinți, bunici-nepoți	<p style="text-align: center;">Subiectul 5. Climatul moral și psihologic al familiei în contextual democratizării relațiilor intrafamiliale</p> <p>Condițiile creării climatului moral și psihologic pozitiv în cadrul familiei. Democratizarea relațiilor intrafamiliale. Stiluri de relaționare familială. Relațiile soț-soție, copii-părinți. Rolul soției și a soțului în crearea climatului moral. Relația bunici-părinți-nepoți.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Climat moral și psihologic al familiei- Democratizarea relațiilor intrafamiliale;- Stiluri de relaționare familială- Blocaje în relații și comunicare

REPERE TEORETICE:

Conceptul de *educație pentru democrație*, având un conținut preponderent social, include și unul individual, care permite raportarea omului la sine, exprimându-se la nivel de conduită într-un ansamblu de trăsături personale precum: modestia, demnitatea,

onestitatea, patriotismul, spiritul de inițiativă, independența, creativitatea, curajul. Conținutul social al conceptului vizează valorile ce definesc societatea democratică, cum ar fi: toleranța, echitatea, solidaritatea, egalitatea în drepturi și libertățile politice.

În accepțiunea noastră *educația pentru democrație* are un sens concret ce rezidă în interiorizarea valorilor democratice și constituie chintesența educației civice doar într-o societate democratică. Dimensiunea fundamentală a acesteia o constituie educația morală, baza căreia se pune în familie și se realizează în contextul practicii sociale. Gândul expus vine să ne confirme teza lui **G. Văideanu**, care susține că *nu se poate ajunge la democrație fără o educație temeinică și nu există democrație în afara eticii* [Apud. 9], după cum nu există nici educație în afara societății și nici în afara culturii și a moralei familiale, aceasta deținând un loc central în plăsmuirea personalității umane. Experiența avansată a altor state, logica procesului educațional arată că numai înglobând într-un tot unitar efortul actorilor sociali la nivel de macro și microstructură vom obține ceea ce ne dorim – o societate civilizată cu adevărat democratică, umană, deschisă spre inovații, a cărei educație și cultură vor fi axate pe valorile fundamentale ale omenirii:

- *Adevărul,*
- *Binele,*
- *Frumosul,*
- *Dreptatea,*
- *Libertatea,*
- *Semnul,*
- *Sacrului.*

Prin urmare, pentru a realiza cu succes *educația pentru democrație* în cadrul familiei, trebuie să cunoaștem procesul complex de interrelaționare a componentelor identității comportamentului moral al personalității cu exigențele societății democratice (Figura 2).

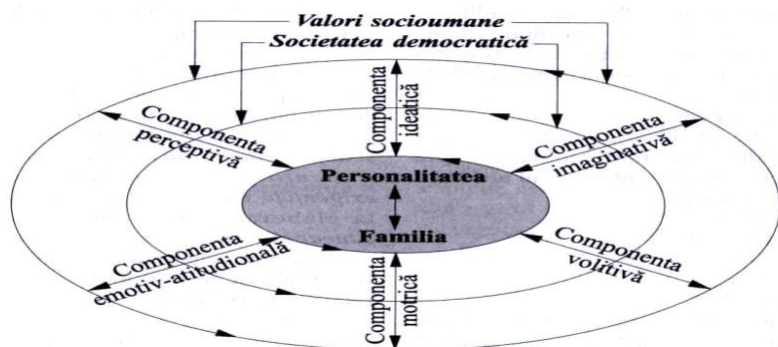

Figura 2. Mecanismul identității comportamentului moral în cadrul societății democratice

În consecință, toate componentele interferează și participă activ la formarea culturii moral-civice și democratice a individului. Este clar că *componenta perceptivă* asigură cunoașterea, adică perceperea și înțelegerea formelor de exprimare comportamentală, a sensurilor și opțiunilor acestora; *componenta emoțional-atitudinală* reflectă sentimentele, convingerile și atitudinile morale pozitive sau negative, cea *motrică* – se referă la acțiunile, deprinderile și obișnuințele morale ale individului. În contextul dat, considerăm foarte importantă *componenta volitivă*, care reflectă capacitatea de autocontrol și autoreglare a individului. Componenta *imaginativă* servește drept indice al aspirațiilor morale pentru anumite însușiri de comportament și în sfârșit, cea *ideatică*, denotă judecata și discernământul moral-civic, reflecția morală privind valorile socio-umane, spiritul democratic și critic asupra propriului comportament și asupra conștiinței și existenței sociale [90].

Un climat mai aproape de cel democratic, care are ca scop valorizarea copilului în spiritul educației pentru democrație presupune: dialog, dreptul la opinie, libertatea adecvată în îmbinarea cu anumite responsabilități și obligațiuni, încrederea în copil, participarea

activă în viața familiei, aprecierea realizărilor obținute, stimulare. Particularitățile relaționale și comportamentale descrise le observăm doar în 37% de familii.

Investigațiile realizate și experiența acumulată pe parcursul a mai multor ani de colaborare cu familia și a educației acesteia în cadrul școlilor pentru părinți, întemeiate în diverse instituții de învățământ și *analiza detaliată a mecanismului de interrelaționare a identității comportamentului moral cu exigențele societății democratice*, ne-au orientat spre elaborarea unui model *de strategie a educației pentru democrație în cadrul familiei*.

Conturăm elementul de bază al acestei strategii pe care l-am concretizat într-un ansamblu de *condiții de democratizare a relațiilor părinți-copii*:

- stabilitatea normativă: existența și respectarea normelor, a unui regim / a unei discipline conștiente de viață;
- exemplul pozitiv al adulților privind comunicarea, relația, comportamentul etc.;
- libertatea adecvată și disciplinată în corespundere cu normele moral-etice și particularitățile de vârstă;
- stimularea și susținerea inițiativelor copilului;
- dezvoltarea respectului de sine în îmbinare cu respectul pentru alte persoane;
- dezvoltarea responsabilității și a capacității de a reflecta critic și obiectiv;
- eliminarea consecventă a metodelor de constrângere/supu-nere necondiționată prin înlocuirea acestora cu metodele de convingere, motivație, explicație, aprobare și stimulare a conduitelor pozitive cu caracter democratic;
- discuțiile familiale privind valorizarea copilului, autonomia și libertatea rezonabilă a acestuia;

- promovarea modelelor comportamentale și relaționale părinți-copii, bărbat-femeie bazate pe consens, egalitate, complementaritate și parteneriat;
- organizarea unui portofoliu al familiei privind cultura și democratizarea relațiilor familiale și educației copiilor;
- stimularea autoeducației: autodeterminării, autoaprecierii, autoperfecționării în baza evidenței obiective a acțiunilor și faptelor copiilor;
- cunoașterea și respectarea drepturilor omului și a copilului în condițiile vieții cotidiene;
- comunicarea empatică, deschisă, sinceră, persuasivă și activă între toți membrii familiei;
- relații bazate pe încredere, toleranță, prietenie, dragoste, stimă și securizare afectivă;
- promovarea unui mod sănătos de viață, axat pe valorile moral-spirituale, intelectuale, psihofizice și estetice ale umanității și neamului.

Următorul element constitutiv al strategiei nominalizate este *profilul moral al părinților, ce tind spre o familie democratică, care include următoarele calități*: optimism; creativitate; cultura moral-spirituală; cultura civică; caracter integru; echilibru moral-psihologic; spirit de observație; toleranță; empatie și receptivitate; respect față de sine; respect; dragoste/atașament față de ceilalți membri ai familiei; spirit autocritic; asumare de responsabilități și obligațiuni moral-etice; abilități și competențe privind armonizarea și democratizarea relațiilor familiale.

Formarea și perfecționarea acestor calități în procesul educației familiale vor asigura preîntâmpinarea distorsiunilor și erorilor posibile în procesul democratizării relațiilor familiale copii-părinți. Analiza cadrului experiențial ne-a permis să stabilim următoarele distorsiuni:

- exagerarea sau abuzul privind libertatea copilului (oferirea unei libertăți totale fără a orienta și ghida copilul în situațiile complicate sau dificile);
- filtrul mental care presupune selectarea unui singur detaliu și insistarea exclusivă asupra acestuia, ceea ce diminuează reflectarea obiectivă și de ansamblu a realității;
- afirmațiile categorice sau pripite privind unele aspecte din viața copiilor/aduților;
- promovarea modelului parental autoritar;
- promovarea modelului matern supus, maleabil, permisiv;
- efortul univoc, depus din partea unui membru pentru a democratiza și armoniza relațiile familiale;
- alunecarea spre permisivism și libertinism;
- exacerbarea/desconsiderarea „eu”-lui sau stimularea ego-centrismului.

Acesta reprezintă al treilea element constitutiv al strategiei într-o familie democratică. În acest context se va apela mai frecvent la următoarele metode de educație a copiilor: convingerea, explicația, conversația, aprobarea, crearea situațiilor speciale, opinia publică, formată atent și obiectiv, lectura, jocul, povăța, povestirea morală, discuția pe marginea variatelor fapte și evenimente cu caracter moral, civic, politic etc. În cazul aplicării dezaprobării trebuie să fim corecți, expliciți și obiectivi [Apud 9, p.164-169].

Pentru a democratiza relațiile familiale trebuie să se respecte anumite cerințe, norme, reguli, care cu timpul sunt sintetizate în exigențe cu caracter generalizat, devenind esențiale pentru diverse laturi ale procesului educațional.

Principiile elaborate de noi [Ibidem] servesc drept *fundament teoretic* pentru umanizarea și democratizarea relațiilor familiale. Ele reprezintă nucleul strategiei elaborate.

Cunoscute, conștientizate și aplicate de către părinți în mod sistematic asigură limitarea și chiar anihilarea intervențiilor coercitive, tratarea ostilă sau prea liberală a copiilor. ***Principiile de umanizare și democratizare a relațiilor familiale pe care le propunem ca linii strategice educaționale sunt:***

1. *Principiul unității și al continuității axiologice între educația pentru democrație a familiei, educația morală și civică, care realizează interdependența acestora, având ca puncte de reper valorile fundamentale și valorile democratice;*
2. *Principiul cunoașterii și promovării consecvente a drepturilor omului și a copilului, asigura stabilitatea normativă și cea relațională a familiei;*
3. *Principiul promovării modelului de respectare a egalității de gen, presupune formarea culturii de gen și educația privind egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor;*
4. *Principiul participării active și responsabile la viața familiei și a societății, constă în susținerea și stimularea creativității și inițiativelor atât în cadrul familiei, cât și în cadrul comunității;*
5. *Principiul formării unei atitudini pozitive față de viață și democratizarea societății, presupune echilibrarea intereselor personale cu cele familiale și civice, deschiderea spre inovații;*
6. *Principiul orientării educației familiale spre formarea unei personalități oneste, libere și creative, asigura armonizarea calităților moral-volitiv, intelectuale cu spiritul democratic al personalității umane.*

Principiile elucidate au fost deduse în baza analizei literaturii de specialitate și a mecanismului de interrelaționale a componentelor identității comportamentului moral cu exigențele societății democratice.

Activități de învățare:

1. *Identificați condițiile creării climatului moral și psihologic pozitiv al familiei.*
2. *Argumentați necesitatea democratizării relațiilor familiale.*
3. *Stabiliți stilurile și specificul relațiilor familiale în contextul familiei armonioase.*
4. *Analizați Principiile de umanizare și democratizare a relațiilor familiale.*
5. *Elaborați un model de democratizare a relațiilor familiale și arătați cum acesta ar influența climatul psihologic al familiei.*

Tema 6

CULTURA TOLERANȚEI ÎN CADRUL FAMILIEI ȘI ARTA DIRIJĂRII CONFLICTELOR FAMILIALE

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• să identifice dimensiunile și coordonatele culturii toleranței;• să determine conținutul, formele și metodele formării culturii toleranței în cadrul familiei;• să elaboreze strategii de comportare tolerantă și de soluționare a conflictelor	<p>Subiectul 6. Cultura toleranței în cadrul familiei și arta dirijării conflictelor familiale</p> <p>Toleranța ca valoare etică. Structura acțiunilor tolerante. Modelul familiei ce posedă cultura toleranței. Conflictelor familiale și arta dirijării acestora în contextul culturii toleranței. Autoactualizarea: conflictul constructiv și conflictul distructiv. Cultura dirijării conflictelor familiale.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Cultura toleranței- Modelul familiei tolerante- Conflict constructiv- Conflict distructiv- Cultura dirijării conflictelor.

REPERE TEORETICE:

În istoria culturii și civilizației, toleranța se consideră drept un mecanism unic al evoluției în procesul dezvoltării societății umane pentru a echilibra coexistența grupurilor sociale care diferă prin speci-

ficul, posibilitățile și formele sale de evoluție. Acest fapt ne face să conștientizăm că toleranța reprezintă *norma stabilității psihologice* a individului, ce îi permite acestuia să supraviețuiască în condițiile complexe și variate ale comunității căreia îi aparține și celei mondiale [5; 9].

Filosoful rus **Л.В. Скворцов** susține că toleranța *se prezintă ca un mecanism eficient de securizare valorică a alterității, de recunoaștere a pluralismului social și identității spirituale a oamenilor*, ce necesită o consolidare sistematică în viața cotidiană [Apud 9, p.].

Dat fiind faptul că cercetătorii din domeniul științelor educației plasează problema formării unei personalități tolerante în arealul obiectivelor educației morale, această dimensiune implică valoarea de maximă generalitate a binelui moral, asumat în plan individual și social, ce se află la baza procesului de formare-dezvoltare permanentă a conștiinței morale care include multitudinea valorilor etice.

Toleranța ca valoare etică reperează pe umanism și ar putea fi convențional disociată într-un ansamblu de elemente constitutive ce se manifestă ca trăsături de personalitate:

- sensibilitatea care reprezintă capacitatea individului de a reacționa la diverși excitanți;
- receptivitatea, capacitatea de a primi ușor și cu interes informații variate din mediul ambiant;
- empatia, care este o formă de intuire a relației prin identificarea afectivă a individului;
- stabilitatea/cumpătarea, ce-i oferă individului echilibru psihonoemoțional, fermitate, capacitatea de a-și echilibra și controla emoțiile;
- bunăvoința, ce se reflectă într-o purtare binevoitoare, cu trageri de inimă, îngăduință, comunicare empatică;
- delicatețea, ce se manifestă prin finețe, gingășie, discreție, comportament atent;

- optimismul care rezidă în tendința de a vedea latura pozitivă a lucrurilor;
- încrederea în sine ce presupune sentimentul de siguranță privind propria persoană;
- autocontrolul, axat pe capacitatea de a te controla;
- comunicabilitatea, ce se reflectă în aptitudinea de-a stabili ușor relații cu alte persoane;
- deschiderea spre colaborare, cea ce înseamnă a fi înclinat spre participare activă alături de cineva;
- răbdarea, se manifestă în capacitatea de a suporta, a fi rezistent la anumite dificultăți;
- dragostea de oameni ce se manifestă printr-o atitudine pozitivă față de ființa umană;
- onestitatea ce include un ansamblu de trăsături; ea înseamnă a fi cinstit, *cum se cade*, corect etc.;
- responsabilitatea ce se manifestă prin atitudinea conștientă față de un lucru, o persoană sau față de îndeplinirea promisiunilor;
- altruismul ce reprezintă capacitatea unei persoane de a acționa dezinteresat presupune dăruire;
- sentimentul umorului care rezidă în capacitatea de a înțelege și a accepta situații comice;
- acceptarea alterității, ceea ce înseamnă a accepta o altă persoană, viziunea altei persoane;
- acceptarea diversității care presupune a accepta diversitatea în diferitele ei forme și ipostaze;
- fermitatea ce se manifestă prin hotărâre, curaj;
- tactul care se reflectă în capacitatea de a simți măsura în comportare;
- corectitudinea ce se manifestă printr-o comportare etică conform normelor morale;

- maturitatea care se reflectă într-un comportament matur, adecvat, în conformitate cu exigențele etice;
- cordialitatea ce se manifestă într-o atitudine afectuoasă, empatică, *caldă, sufletistă*;
- generozitatea care înseamnă mărinimie; însuflețit de idei sau sentimente alese;
- capacitățile de autoactualizare, care se manifestă în capacitatea persoanei de autoanaliză, autoapreciere adecvată, tendință spre autoperfecționare.

Prin înțelegerea într-o asemenea accepțiune a conceptului de toleranță, devine foarte important să conștientizăm că formarea acestor trăsături depinde de mai mulți factori: biologic, mediul socio-cultural, educație, condiții economice și, numai decît, de tendința spre autoperfecționare a omului. Ansamblul nominalizat de trăsături l-am definit ca o *cultură a toleranței* (sintagma ne aparține). Conceptul exprimă acțiunile individului ce se bazează pe umanism, stima în înțelegerea diversității fenomenelor lumii, ce se formează și se consolidează în cadrul familiei.

Experiența vieții și cercetările privind toleranța/intoleranța indivizilor demonstrează un moment important: personalitatea umană ce se autoactualizează, de fapt se realizează din punct de vedere social în ipostazele ce și le-a proiectat în calitate de: familist, părinte profesionist, cetățean. În acest context am definit conceptele constitutive ale acesteia:

- *toleranță familială*, concept ce denotă norma stabilității psihosociale a membrilor familiei, care asigură funcționalitatea familiei și echilibrul relațional în cadrul acesteia;
- *toleranță parentală*, concept ce denotă norma stabilității psihosociale a părinților, care asigură echilibrul relației părinții-copii, având ca reper respectarea drepturilor copilului;

- *toleranță fraternală*, concept ce denotă norma stabilității psihosociale în relațiile dintre frați și surori;
- *toleranță maternă sau paternă*, expresie ce va fi utilizată în cazul când vom analiza relația mamă-copil sau tată-copil în sensul dezvoltării conținutului acesteia prin prisma trăsăturilor personalității tolerante;
- *cultura toleranței*, concept ce va fi utilizat atunci când analizăm toleranța ca valoare etică ce reperează pe umanism și tindem să evidențiem ansamblul de trăsături, incluse în comportamentul tolerant, care se formează și se consolidează în cadrul familiei în procesul educației și a conduitelor cotidiene.

Astfel, conform teoriilor umaniste ale personalității, principala năzuință a omului o reprezintă *autoactualizarea*, care presupune scopul final al dezvoltării personalității, obținerea unității ei integrale pe baza diferențierii, valorificării depline a potențialului biopsihologic și a integrării optime în familie și socium. Autoactualizarea presupune sprijinul pe sine, forțele proprii, prezența opiniei proprii, independente în principalele probleme vitale. După **A. Maslow**, autoactualizarea reprezintă procesul dezvoltării continue și a realizării practice a posibilităților psihofizice [9, p.171-180].

Dacă analizăm condițiile realizării autoactualizării și mijloacele de comportare ce o asigură, conștiința identității apoi ne convingem că aceasta e imposibilă fără o autocunoaștere și fără tendința de autoperfecționare continuă, baza cărora se pune în familie.

Referindu-ne la necesitatea autocunoașterii și cultivării toleranței în cadrul familiei, nu putem trece cu vederea ***trăsăturile principale proprii personalității ce se autoactualizează***, evidențiate de mai mulți cercetători și adaptate de noi în procesul realizării educației pentru familie în cadrul experimentului formativ [1; 54; 109; 145; 275; 279; 285]:

- Perceperea adecvată și conștientă a realității, a particularităților familiei și capacitatea de a se orienta în dirijarea acestora. Libertatea de prejudecăți, interesul față de ceea ce e nou interesant.
- Acceptarea propriei persoane, a semenilor și a altora așa cum sunt.
- Spontaneitatea manifestărilor, simplitatea și naturalețea acestora în îmbinare cu respectarea rezonabilă a tradițiilor și ceremoniilor familiale, stabilite cu o doză de conformism conștientizat.
- Orientarea constructivă. Personalitățile ce se autoactualizează își concentrează atenția nu numai la interesele strict individuale, ci și la scopurile familiale și sociale mai ample.
- Majoritatea persoanelor ce se autoactualizează sunt buni familiști, părinți, își consacră viața unei vocații etc.
- Capacitatea de a privi viața cu *ochi deschiși*, de a o estima în mod obiectiv, constructiv, nepărtinitor, tolerant.
- Autonomia și independența, stabilitatea la factorii perturbatorii ce exercită diverse influențe.
- Trăirea – limită, ce se caracterizează prin senzația de catharsis.
- Prospețimea percepției, priceperea de a găsi de fiecare dată ceva nou în ceea ce e deja cunoscut.
- Sentimentul de solidaritate, coeziune cu familia, comunitatea și omenirea, conștientizarea propriei persoane ca cetățean al Omenirii.
- Lipsa manifestărilor de dușmănie în relațiile interpersonale. Prietenia cu alte personalități ce se autoactualizează; cerc larg al relațiilor interumane, deschidere spre colaborare.
- Spiritul democratic în interacțiuni. Disponibilitatea de a învăța de la alții; acceptarea altor viziuni.

- Simțul *filosofic* al umorului. Privesc la viață în general și la sine, în particular, cu o suficientă doză de umor.
- Convingeri morale, etice, atitudini valorice stabile. Personalitățile ce se autoactualizează se comportă tacticos, etic; percep și valorizează binele, frumosul; evită comportamentele negative; sunt orientate spre scop, iar mijloacele le subordonează acestui scop.
- Posedă creativitate, indiferent de faptul cu ce fel de activitate se ocupă; este creativ și în calitate de familist, părinte, bunic, profesionist, cetățean etc.;
- Nonconformismul, dar și lipsa predispoziției pentru spiritul de revoltă nesăbuit. Individul nu acceptă necondiționat acea cultură la care aparține după origine, ci are o atitudine critică, năzuind să aleagă din ea totul ce e mai bun și prosper, fiind tolerant față de alte culturi.

Putem conchide că autoactualizarea nu se poate desfășura eficient fără cunoașterea de sine, care presupune capacitatea de a ține un dialog interior – *dialogul cu tine însuși* și, în esență, include un comportament tolerant.

Așadar, formarea *poziției interioare* a individului presupune prezența structurilor conștiinței de sine și a structurilor opozițional-evaluative/sovestea [9; 10; 11 etc.], care asigură procesul comparării, identificării, evaluării și reevaluării trăsăturilor personalității, realizării posibilităților acesteia, ceea ce creează un șir de condiții favorabile pentru formarea și consolidarea trăsăturilor de personalitate ce presupun toleranța. Este ușor de observat că trăsăturile proprii personalității ce se autoactualizează, descrise de **A. Maslow** [13], nu rezervă timp și spațiu intoleranței, deoarece aceasta îl *macină* pe om din interior, îl sustrage de la autoperfecționare. Cunoscând trăsăturile principale proprii personalității ce se autoactualizează, devin clare obiectivele,

conținutul și metodele de educație care pot fi aplicate în familie pentru a pune baza fundamentului autoactualizării și formării personalității tolerante.

Comportamentul tolerant al individului poate fi obținut în baza educației morale a acestuia și, anume, în baza formării unității dintre conștiință și conduita morală ce presupune o atitudine tolerantă.

Din punct de vedere pedagogic, cultura toleranței, ca și morala familială, reprezintă fundalul etic și psihosocial pe care se desfășoară acțiunea educativă, inclusiv acțiunea morală.

Profilul moral al familiei depinde de sistemul moral al societății cu care familia interacționează permanent. Morala, ca fenomen social, reflectă relațiile ce se stabilesc între oameni. Ca formă a conștiinței sociale, morala include într-un tot întreg următoarele componente: idealul, valorile, normele, regulile comportamentale, care, împreună, constituie structura sistemului moral. Esența idealului moral se manifestă prin valorile, normele și regulile morale. Acesta apare ca un model, o imagine a perfecțiunii umane spre care trebuie să tindă fiecare om.

Activități de învățare:

1. *Identificați specificul toleranței umane.*
2. *Analizați structura acțiunilor tolerante.*
3. *Determinați și explicați conflictele familiale și arta dirijării acestora în contextul culturii toleranței.*
4. *Elaborați modelul familiei ce posedă cultura toleranței.*
5. *Proiectați autoperfecționarea membrilor familiei din perspectiva formării comportamentului tolerant, care ar avea la bază unitatea dintre conștiința și conduita morală.*

Tema 7

FAMILIA ȘI COPIII. OPTIMUL FAMILIAL ȘI FORMAREA PERSONALITĂȚII COPILULUI

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none"> • să caracterizeze dimensiunile și coordonatele educației familiale; • să determine conținutul, formele și metodele educației copiilor în familie; • să explice rolul mamei și al tatălui în educația copiilor; • să elaboreze strategii de educație a copiilor în cadrul familiei; 	<p style="text-align: center;">Subiectul 7. Familia și copiii. Optimul familial și formarea personalității copilului</p> <p>Idealul educațional și familia. Stilul educativ familial, intercomunicarea, relaționarea; comportarea și tipul familiei.</p> <p>Arta înțelegerii și educației copilului de la naștere până la școală. Particularitățile educației copilului de vârstă școlară în cadrul familiei. Crizele de vârstă și optimul educației familiale. Strategii, forme, metode de educație a copiilor în familie. Profilul moral și profilul intelectual al educației familiale. Educația psihofizică a copiilor. Educația estetică în cadrul familiei. Educația tehnologică și cultivarea deprinderii de muncă. Formarea modului sănătos de viață.</p> <p style="text-align: center;">Concepte-cheie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Formarea personalității copilului - Educația familială - Ideal educațional

- Conținuturi generale ale educației
 - Forme; metode; strategii educative
 - Optimul familial
 - Mod sănătos de viață
-

REPERE TEORETICE:

Idealul educațional și familia

Reieșind din problematica lumii contemporane, **G. Văideanu** în lucrarea sa *Educația la frontiera dintre milenii*, elucidează noile tipuri de conținut, ce vin să imprime educației un caracter deschis, centrat pe cultivarea valorilor cultural-spirituale, asociindu-se cu orientarea pragmatică a acesteia. Autorul menționează următoarele tipuri de conținut:

- educație pentru pace;
- educație ecologică;
- educație pentru participare și democrație;
- educație demografică;
- educație pentru schimbare și dezvoltare;
- educație economică și casnică modernă;
- educație pentru timpul liber;
- educație pentru deprinderile fundamentale ale omului;
- educație pentru o nouă ordine internațională;
- educație interculturală.

Aceste noi conținuturi au pătruns și încep să pătrundă în învățământul preuniversitar, fie sub forma de noi discipline sau noi moduli, fie sub formă de *conținuturi difuze* sau distribuite în cadrul mai multor activități practice sau extrașcolare.

Aici mai putem face o completare: noile conținuturi treptat, cu anumite dificultăți, dar sigur pătrund în viața, educația și relațiile de familie [24].

Arta înțelegerii și educației copilului de la naștere până la școală

Apariția copilului pe lume este o minune. Cu adevărat fericită devine familia în care se naște un copil. Viața de familie se corelează cu acest fenomen frumos, multășteptat de ambii soți. Fenomenul dat pune

la încercare maturitatea tinerilor, dragostea lor, responsabilitatea, competența, disponibilitatea pentru dăruire, altruism, stăpânire de sine, tact și compasiune.

Familia, ca factor educațional, își lasă amprenta decisivă în fazele de început ale ontogenezei. De modul în care familia influențează dez-voltarea copilului în primii ani de viață depinde comportamentul socio-relațional al viitorului adult. De aici și necesitatea acut sesizată astăzi în societate de educație a părinților, eficientizare a relațiilor fa-miliale, valorizare a parteneriatului educativ. Părinții și ceilalți actori care contribuie la educarea copiilor în primii ani de viață trebuie să mediteze asupra responsabilității pe care o au în formarea personalității acestora, *familia fiind cea dinții școală* în care copiii învață să se comporte în viață și societate.

Formula educativă eficientă pentru oricare vârstă este familia nucleară formată din mamă, tată, copil, la care se adaugă necesitatea unui climat armonios, deoarece, așa cum sesizează Stekel W., oamenii nefericiți nu au dreptul de avea copii [Apud 9].

Nuanțând ideea, conchidem că părinții nu trebuie să trăiască *prin procură*, adică prin viața copiilor, ci să aibă dreptul la o viață și o profesie de sine stătătoare, care să le asigure realizarea personală, împlinirea și fericirea umană.

Optimul familial pentru micuț nu poate fi creat în afara jocului. Jocul pentru copilul de vârstă fragedă este ca o poveste sau o povestire mică cu demonstrarea acțiunilor, a jucăriilor. Copilul se autoexprima mai bine în joc decât în limbaj. Cei mai buni parteneri de joc sunt părinții sau o persoană care cunoaște bine copilul, inclusiv frații sau copiii vecini.

Vârstă preșcolară reprezintă următoarea etapă foarte importantă de valorizare a jocului în viața copilului. Ea aduce cu sine o avalanșă de schimbări în planul dezvoltării anatomofiziologice, dezvoltării psihice,

intelectuale și morale ale copilului, în cadrul relațional, asigurând eficiența consolidării experienței comportamentale. Cu toate că foarte mulți copii încep a frecventa grădinița după 3 ani, părinții continuă să rămână responsabili de formarea habitusului primar al copilului său. Anume în aceste condiții, părinții, care doresc a fi eficienți, își completează și perfecționează cunoștințele și competențele sale cu privire la educația copiilor și armonizarea relațiilor familiale. Astfel, conduita părinților trebuie să corespundă normelor moral-etice, să contribuie la stimularea acțiunilor și faptelor pozitive ale copilului. Părinții eficienți aplică strategiile și metodele de influențare adecvate vârstei, genului, particularităților de personalitate, situației concrete [9; 10; 11 etc.].

Vârsta școlarului mic începe cu trecerea și inserția copilului într-un mediu social nou – școala.

Disponibilitățile fizice se integrează treptat dinamicii solicitărilor psihice. Continuă procesele de creștere și maturizare la nivelul sistemului nervos, are loc diminuarea egocentrismului, crește sociabilitatea, care încă nu este diferențiată; se dezvoltă constructivismul, ce își caută tot mai multe prilejuri de a se exercita și de a se impune ca dominantă (M. Zlate, 1992).

Mediul școlar aduce cu sine un climat mai rece, distanțat și mai puțin protector decât cel familial și cel din grădiniță. Acest fapt stă la baza apariției multor conflicte de ordin intern și, desigur, de ordin extern – la nivel interpersonal.

Progrese importante de-a lungul miciei școlarități realizează percepția, atenția, memoria, gândirea, imaginația, voința. Se consolidează construcțiile logice, devenind mediate, reversibile; se dezvoltă operațiile gândirii, se formează capacitățile citit-scriesului, ceea ce susține progresele limbajului. Statutul de școlar al copilului îi schimbă poziția și în familie. Această perioadă, înscrisă în limite cronologice asemănătoare, de facto, poate decurge diferit la diferiți copii.

O categorie de copii denotă interes pentru activitățile intelectuale, le transpun în joc, sunt activi, preferă să citească, să deseneze, etc., pe când altă categorie de copii, au nivel scăzut de activitate, sunt nediscip-linați, capricioși, cu greu își concentrează atenția sau sunt hiperactivi.

Tablourile externe ale conduitelor descrise denotă o necoincidență a nivelurilor constituirii premiselor necesare pentru începutul noii forme de activitate – învățătura.

Schimbarea modului de viață, noul regim de activitate, produc copilului și familiei multe griji, necazuri, dificultăți, ceea ce poate deveni și un *teren favorabil* pentru un șir de conflicte părinți – copii. Anume în această perioadă complicată pentru copil și familie învățatorul trebuie să fie atent, acordându-le ajutor ambelor părți pentru a le ușura și a face mai eficientă adaptarea lor la cerințele școlii.

Aici concepem rolul prioritar al serviciului psihologic din școală, care ar trebui să învețe adulții a acționa împreună în direcția cultivării intereselor cognitive și a capacității de reglare a manifestărilor comportamentale negative, pentru ca copiii să îndrăgească din tot sufletul învățătura, școala și să poată însuși conținutul noțiunilor și normelor care stau la baza sentimentelor morale.

Vârsta pubertară marchează încheierea copilăriei propriu-zise și începutul adolescenței, de aceea în tabloul ei psihologic întâlnim îmbinări curioase ale unor particularități ce țin de mica școlaritate cu acelea ce prefigurează ținuta adolescentină.

Puberul este încă un copil, dar un copil care *din când în când tinde să-și depășească copilăria și care mai mult decât în oricare din perioadele precedente prelungește această copilărie spre viitor* (P. Osterrieth).

Deși activitatea dominantă rămâne învățarea, aceasta se modifică, devenind mai conștientă, amplă, diferențiată.

Viața familială și școlară a puberului este completată de viața lui socială, manifestată prin intermediul inserției sale în grupul de similitudine (de egali) și a contactului mai direct cu lumea adulților.

Puberul are nevoie de independență, de relații în grup, el asimilează competențe de comunicare în baza normelor de conduită moral-etică. Deși se începe a detașa de familie, puberul mai simte acut nevoia de afecțiune, ocrotire și atenție din partea părinților.

Formațiunea nouă a acestei vârste o constituie tendința spre maturitate, formarea conștiinței morale, începutul autoaprecierii și autodeterminării.

Considerăm drept particularitate deosebită a puberului nevoia de împlinire, care se manifestă în așteptarea unui lucru ce până acum nu a avut loc.

Puberul așteaptă *să fie mai repede mare, să devină cineva, să devină el însuși, să fie personal*. De aici se observă o neîncredere, o nesatisfacție; oscilații între impulsivitate și nehotărâre, o contradicție internă.

În pofida acestor fenomene, puberul dispune de un instrument psihic, deosebit de important, care îl va ajuta să-și satisfacă necesitatea de împlinire – *Eu*-l propriu, ce a devenit un factor rațional, deoarece îi oferă copilului forța de a stăpâni emoțiile și acțiunile, de a reflecta asupra acestora (G. Allport, 1981; P. Osterrieth etc.).

Adolescența reprezintă o perioadă deosebită în viața omului, cu o dinamică excepțională în timp, în procesul căreia apar așa formațiuni noi ca: interesele și idealurile morale, convingerile și concepția despre lume, autoconștiința; se constituie autodeterminarea profesională și socială.

Considerând vârsta adolescentină deosebit de importantă pentru formarea personalității, părinții îi acordă o atenție deosebită.

La finele analizei fenomenului *copil-factorul*, este necesar să menționăm că trecerea de la o vârstă la alta poate avea loc brusc, critic sau treptat, lent.

Consecutivitatea perioadelor de vârstă e determinată de succesiunea perioadelor stabile și critice.

E important ca adulții să cunoască particularitățile distinctive ale perioadelor critice.

În primul rând, e bine să știm că criza poate începe pe neașteptate, brusc, iar agravarea ei se produce pe la mijlocul acestei perioade. Perioadele critice decurg diferit, la adolescenți se constată o mare varia-bilitate a manifestărilor comportamentale.

Crizele de la un an și cele de la trei ani se pot manifesta prin capricii frecvente ale copiilor, îndărătnicia lor.

Criza de la 7 ani se manifestă prin dereglarea echilibrului psihologic, prin instabilitatea dispoziției, a voinței, concomitent observându-se și o independență crescândă a copilului.

Criza de la 10/11 ani se poate manifesta prin încăpăținare, negativism; **cea de la 14/15 ani** – prin micșorarea productivității intelectuale, deoarece are loc trecerea la o formă mai superioară a activității mintale, bazată pe înțelegere și deducție.

Criza de la 17/18 ani ține de detașarea adolescentului de familie și se poate manifesta printr-o *izolare* de părinți, tendințe exagerate spre autonomie și independență; conduite exaltate sau originale, proteste și conduite neadecvate.

În concluzie, scoaterea în relief a particularităților esențiale a primului factor va contribui la conștientizarea acestora și formarea competențelor și eficienței parentale.

Factorul parental (*părinte-factor*) reprezintă un fenomen complex comportamental ce reflectă atitudinea emoțională a părinților față de copil, care se poate manifesta în trei ipostaze:

- în stilul comunicării adultului cu copilul;
- în tendința și orientarea adultului spre cunoașterea personalității copilului;
- în capacitatea și dorința de a înțelege copilul.

Indiferent de gradul manifestării primului factor în diada relațională părinte-copil, situația care i-a impus pe părinți să se adreseze psihologului a fost sesizarea neeficienței sale în comunicarea cu copilul.

În acest context, evidențiem **patru cauze principale ale atitudinii parentale neeficiente:**

1. Incompetența psihologică și pedagogică a părinților;
2. Axarea pe stereotipuri distorsionate în educația copiilor;
3. Problemele și dificultățile personale ale părinților prin prisma cărora se comunică se cu copiii;
4. Relații dezarmonioase, conflictuale și comunicarea neeficientă cu alți membri ai familiei.

În scopul înțelegerii scenariului și a mecanismului derulării conflictelor familiale părinți-copii, ilustrăm cauzele nominalizate mai sus cu câteva exemple din activitatea de consiliere a familiei [9; 10; 11 etc.].

Activități de învățare:

1. *Caracterizați dimensiunile și coordonatele educației familiale.*
2. *Determinați conținutul și specificul educației familiale pentru fiecare vârstă a copilului.*
3. *Explicați rolul mamei și al tatălui în educația copilului.*
4. *Elaborați strategii de educație familială pentru fiecare dimensiune (ed. morală, intelectuală, estetică, psihofizică, teh-nologică).*

Tema 8

EDUCAȚIA PENTRU FAMILIE ÎN PLANUL EDUCATIV FORMAL-NONFORMAL-INFORMAL

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
<ul style="list-style-type: none">• Să determine scopul, obiectivele și conținutul educației pentru familie;• să elaboreze un plan de educație familială;• să elaboreze un program de educație pentru familie a adolescenților.	<p>Subiectul 8. Educația pentru familie în planul educativ formal-nonformal-informal</p> <p>Locul și rolul instituției de învățământ și a familiei în educația și pregătirea pentru viața de familie a copilului/ adolescentului. Educația pentru familie prin prisma <i>noilor educații</i>. Pregătirea copiilor și adolescenților pentru viața de familie. Informarea psihopedagogică și educarea părinților. Parteneriatul educațional ca strategie optimă de educație pentru familie a elevilor și părinților.</p> <p>Concepte-cheie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Educația pentru familie- Parteneriat educațional- <i>Noile educații</i>- Educația părinților- Strategia EF

REPERE TEORETICE:

Planul educativ formal-nonformal-informal vizează delimitarea cadrului și a modalităților de realizare a activității de formare și

dezvoltare a personalității prin intermediul acțiunilor/influențelor pedagogice diferențiate în timp, spațiu și formă.

În literatura de specialitate acesta este definit prin conceptul pedagogic de formă generală a educației.

În subcapitolul respectiv vom analiza *educația pentru familie* prin prisma posibilităților celor trei forme/planuri generale ale educației: formal-nonformal-informal.

Din optica filosofiei educației, forma reprezintă nu numai învelișul exterior al ansamblului de acțiuni și influențe educative, ci și modalitățile de structurare internă a elementelor constitutive în raport cu poziția exigențelor normative, în cazul educației formale; cu flexibilitatea și adaptabilitatea cerințelor opționale și facultative, în cazul educației nonformale, și în raport cu spontanietatea și extinderea influențelor, în cazul educației informale.

Cercetătorii din domeniul științelor educației continuă să studieze conținutul valorificării și evoluția *noilor educații* relevând faptul că în categoria acestora pot fi încadrate și tendințele promovate de UNESCO după 1990 sub genericul educația pentru valori, abordate cu referire la problematica lumii contemporane. Astfel, în categoria *noilor educații* sunt incluse educația pentru cetățenia democratică, educația pentru munca de calitate, educația pentru viața privată, educația pentru tehnologie și progres, educația intelectuală și pentru înțelegerea problematicii lumii contemporane, educația religioasă, educația estetică și pentru tradițiile naționale, educația pentru sănătate și educația pentru familie (S. Cristea, 2003).

După cum am menționat anterior noile educații pot fi adaptate atât la formele generale ale educației cât și la conținuturile generale ale acesteia.

Literatura de specialitate elucidează patru demersuri de proiectare și integrare a noilor educații în activitatea instructiv-educativă:

- a) demersul infuzional, ce presupune abordarea problematicii noilor educații în cadrul temelor la diverse discipline școlare;
- b) demersul modular, care poate fi realizat în cadrul disciplinelor de studiu prin intermediul modulului respectiv, integrat la nivelul unor trepte școlare și la nivelul conținuturilor generale ale educației, reflectându-se în diverse activități extradidactice sau extrașcolare;
- c) demersul disciplinar, ce se realizează în cadrul disciplinelor de studiu, prevăzute de planul de învățământ;
- d) demersul transdisciplinar, ce asigură abordarea noilor educații la nivelul unor sinteze științifice care se realizează trimestrial, semestrial sau anual, de către echipele de profesori-formatori pregătite în domeniul vizat prin intermediul unor lecții de sinteză, seminarii, dezbateri tematice, conferințe, mese rotunde, concursuri etc.

Logica procesului și a activității educaționale ne-a orientat spre studierea posibilităților celor trei forme generale ale educației din perspectiva EF.

Această investigație teoretico-aplicativă s-a soldat cu elaborarea unei Scheme pedagogice de realizare a EF în planul formal-nonformal-informal, care ne-a servit drept instrument de analiză-precizare-proiectare-realizare a conținuturilor respective, cunoaștere și consolidare a conexiunilor și interdependenței dintre planurile formal-nonformal-informal (Figura 3), la studierea opiniei actorilor implicați în procesul EF.

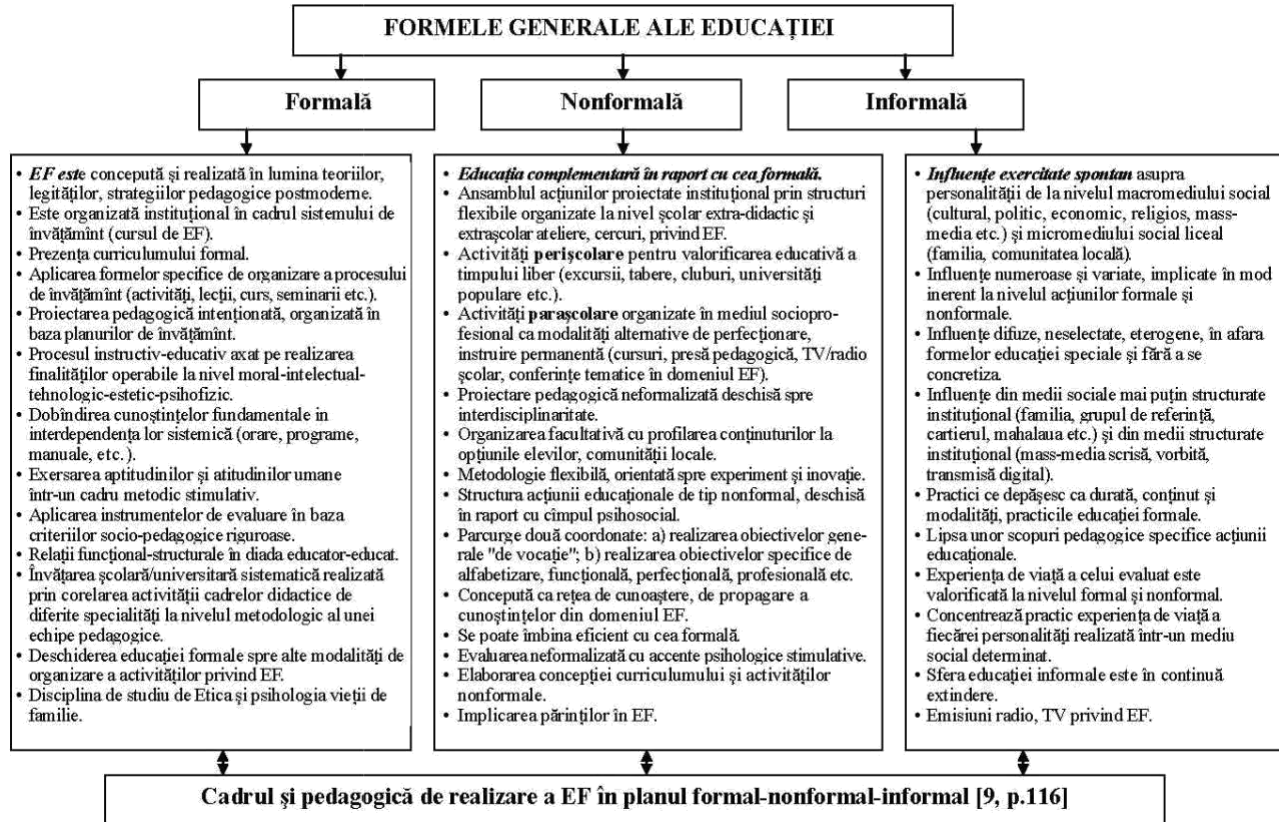

Figura 3. Schema pedagogică de realizare a EF în planul formal-nonformal-informal [9, p.116]

În contextul educației pentru familie propunem o schemă a Sistemului educației pentru familie (care a fost elaborată și fundamentată în lucrarea *Tratat de educație a familiei. Pedagogia familiei*, 2008, Larisa Cuznețov).

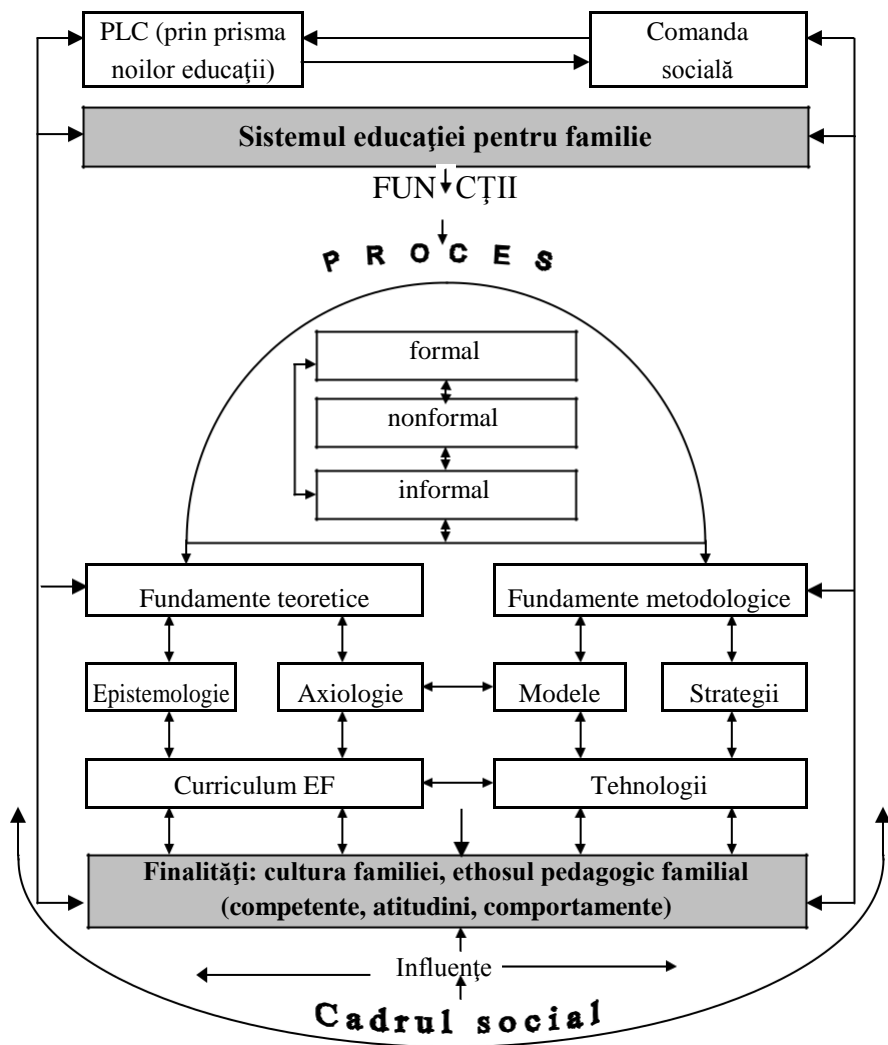

Figura 4. Sistemul Educației pentru familie [9, p.198]

Activități de învățare:

1. *Determinați scopul, obiectivele și conținutul educației pentru familie.*
2. *Caracterizați aspectele educației pentru familie în cadrul învățământului preșcolar, învățământul primar, gimnazial, liceal, universitar.*
3. *Elaborați strategii și programe de educație pentru familie în contextul valorificării copiilor și adulților.*
4. *Întocmiți o agendă de recomandări pentru familie cu privire la armonizarea relațiilor familiale.*
5. *Elaborați programe de educație a copiilor în cadrul familiei.*

BIBLIOGRAFIE:

1. **Ariès, Ph.** *"L'Évolution des rôles parentaux" in Famille d'aujourd'hui, Actes du colloque consacré a la Sociologie de la Famille.* – Bruxelles: Éditions de l'Institut de Sociologie, Université Libre de Bruxelles, 1963 (17, 18, 19 mai).
2. **Ariès, Ph.** *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien.* Règeime 2-ème édition. – Paris: Éditions de L'Institut de Sociologie, 1973 (prima ed.), 1960.
3. **Ballion, R.** *Les Consommateurs d'école. Stratégies éducatives des familles.* – Paris: Strock, 1982.
4. **Berge, André.** *Profesiunea de părinte.* – București: EDP, 1977.
5. **Berger, G.** *Omul modern și educația sa.* – București: EDP, 1973.
6. **Biblia.** *Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament.* – Minsk: Picorp, 1994
7. *Codul familiei al Republicii Moldova.* – Chișinău, 2003.
8. **Cuznețov, Larisa.** *Curriculum Educația pentru familie.* – Chișinău: Museum, 2004.
9. **Cuznețov, Larisa.** *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei.* Chișinău: CEPUSM, 2008.
10. **Cuznețov, Larisa.** *Educație prin optim axiologic.* Chișinău: Primex-Com S.R.L., 2010.
11. **Cuznețov, Larisa.** *Filosofia practică a familiei.* Chișinău: CEP USM, 2013.
12. **Fromm, E.** *Texte alese. Arta de a iubi.* – București: EDP, 1983.
13. **Maslow, A.H.** *Motivation and personality*, 2nd. Ed. New-York-Londonm 1970.
14. **Mead, M.** *Le Fossé des generations (tr. fr.).* – Paris: Denoël, 1970, 1971.
15. **Morval, M.V.G., Biron, G.** *Éducation et famille*, Briuxelles, De Boeck – Wesmael, 1994.

16. **Mitrofan, I., Mitrofan, N.** *Familia de la A ... la Z. Mic dicționar al vieții de familie*, București, 1991.
17. **Parsons, T., Bales, R.F. et.al.** *Family, Socialization and Interaction Process*. – Illinois, The Free Press, Ghencoe, 1995.
18. **Segalen, M.** *Sociologie de la famille*. – Paris: Armand Colin, 1981.
19. **Segalen, M.** *Sociologie de la famille*. – Paris: Armand Colin, 1996.
20. **Stănciulescu, E.** *Sociologia educației familiale*. – Iași: Collegium, Polirom, 1997.
21. **Stănciulescu, E.** *Sociologia educației familiale*. – Iași: Collegium, Polirom, 2002, vol.1.
22. **Stănciulescu, E.** *Sociologia educației familiale*. – Iași: Collegium, Polirom, 2002, vol.2.
23. **Telleri, F.** *Pedagogia familiei*. – București: EDPRA, 2003.
24. **Văideanu, Gh.** *Educația la frontiera dintre milenii*. – București: Ed. Politică, 1988.
25. **Ziglar, Z.** *Secretul căsniciei fericite*. – București: Curtea Veche, 2001.
26. **Айзенк, Ганс.** *Язык счастья*. – Москва: ЭКСМО-Пресс, 2002.
27. **Варга А.Я.** *Системная семейная психотерапия: Краткий лекционный курс*. – Москва: Речь, 2001.
28. **Лесгафт П.Ф.** *Семейное воспитание ребенка и его значение*. / Избр. пед. соч. в 2-х томах). – Москва, 1951.
29. **Райгородский Д.Я.** (сост.). *Психология семьи (хрестоматия)*. – Изд. дом. "Бахрах-М", 2002.
30. **Эйдемиллер Э.Г., Юстицкас В.** *Психология и психотерапия семьи*. – Санкт-Петербург – Харьков – Москва – Минск: Питер, 1999.

Larisa Cuznețov

PEDAGOGIA ȘI PSIHOLOGIA FAMILIEI
SUPPORT DE CURS

Semnat pentru tipar Formatul $60 \times 84 \frac{1}{16}$.

Coli de autor. Coli de tipar. Comanda _.

Tirajul 200 ex.

Tipografia CEP USM

Chișinău, str. A. Mateevici, 60

tel.57-74-45